

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО
ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ»**

Студента 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Сундука Павла
Вікторовича

Науковий керівник
д.е.н., професор

Тарасюк Михайло
Вікторович

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитріївна

Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки
України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2019

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ВИДИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	6
1.1 Сутність, функції та значення пенсійного забезпечення.....	6
1.2. Види пенсійного забезпечення та їх характеристика.....	12
Розділ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	17
2.1 Аналіз показників системи пенсійного забезпечення України.....	17
2.2 Оцінка збалансованості бюджету Пенсійного фонду України.....	24
Розділ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	33
3.1 Міжнародний досвід реформування системи пенсійного забезпечення та можливості його імплементації в Україні.....	33
3.2 Напрями вдосконалення пенсійного забезпечення в Україні.....	40
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сучасного соціально-економічного розвитку одним із головних інститутів соціального захисту громадян країни є система пенсійного забезпечення, яка призначена для запобігання бідності

серед пенсіонерів, задоволення їх основних потреб, заміщення втрачених доходів і підтримки звичного рівня життя людини після втрати працездатності. Витрати на пенсійне забезпечення є найбільшою складовою у складі державних витратах на заходи соціального спрямування.

Особливо актуальним це питання є для України, сучасний стан пенсійного забезпечення якої характеризується глибокою кризою, що проявляється в зростаючому дефіциті ПФУ, який фінансується за рахунок держбюджету. Україна є найбільш швидко старіючою країною світу, і, як наслідок, частка пенсіонерів стрімко зростає; пенсійний внесок є одним із найбільших в світі, а пенсійні виплати одними із найнижчих в Європі.

Ступінь дослідження теми. Дослідженню пенсійного забезпечення, присвятили свої праці низка вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема державне пенсійне забезпечення досліджували Бевзенко О.В. [13], Буряченко О.Є. [17], Демченко М.В. [18], Калашников С.В. [30], Костюк В.Л. [32], Міндова О.І. [36], Панченко І.В. [40], Прилипка С.М. [43], Умурзаєв Б.Х. [61], Цікановська Н.А. [62], Яковлева Я.С. [63] та інші. Цю сферу постійно аналізують державні органи, такі як Пенсійний фонд України, Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України та інші.

Водночас залишаються недостатньо дослідженими питання щодо визначення теоретичної сутності пенсійного забезпечення, стану та відповідності пенсійної системи України сучасним економічним і демографічним тенденціям, напрямів її реформування, що і обумовило вибір теми дослідження випускної роботи і свідчить про її актуальність.

Метою випускної роботи є теоретичне обґрунтування сутності системи пенсійного забезпечення в системі соціального захисту населення та розробки практичних рекомендацій щодо її реформування в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- визначити сутність та роль пенсійного забезпечення в системі соціального захисту населення;

- навести головні функції пенсійного забезпечення країни;
- охарактеризувати види пенсійного забезпечення;
- проаналізувати показники системи пенсійного забезпечення України;
- дати оцінку збалансованості бюджету Пенсійного фонду України;
- дослідити міжнародний досвід реформування та вдосконалення пенсійного забезпечення;
- запропонувати напрями реформування пенсійної системи України.

Об'єктом дослідження є система пенсійного забезпечення в Україні.

Предметом дослідження виступають соціально-економічні відносини, що виникають у процесі функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження випускної кваліфікаційної роботи використано діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові методи пізнання: методи теоретичного узагальнення, комплексного аналізу (для дослідження теоретичних засад системи пенсійного забезпечення), порівняння та системного підходу (для аналізу проблематики та практики функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні), метод синтезу (при аналізі вітчизняного і зарубіжного досвіду реформування системи пенсійного забезпечення), методи статистичного та математичного аналізу, методи узагальнення та деталізації (для розробки пропозицій щодо вдосконалення системи пенсійного забезпечення).

Інформаційну базу дослідження складають: Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, матеріали монографічних досліджень та наукових праць зарубіжних і вітчизняних вчених, періодична література, статистичні дані Державної служби статистики України, офіційні звіти та аналітичні публікації Пенсійного Фонду України, Європейського Союзу, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні поняття «пенсійне забезпечення», конкретизації чинників, що впливають на його

функціонування, формування закономірностей розвитку та взаємозв'язку пенсійного забезпечення з іншими соціальними інститутами.

Практична цінність результатів дослідження роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень стосовно накопичувальної системи пенсійного забезпечення та можуть бути використані в практиці Пенсійного фонду України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати виконаного наукового дослідження стали основою для доповідей й обговорення на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансова система як складова економічного розвитку» (м. Київ, 13-14 березня 2019 р.) на тему «Структура пенсійного забезпечення в Україні в сучасних умовах» та Всеукраїнській студентській науковій конференції «Фінансово-кредитні системи: проблеми теорії і практики» (м. Київ, 20 березня 2019 року, КНТЕУ) на тему: «Розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні».

Публікації. За результатами дослідження кваліфікаційної випускної роботи опубліковано 1 статтю: «Моделі формування системи пенсійного забезпечення в зарубіжних країнах» / відп. ред. І.Я. Чугунова. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. - С. 190-195.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Обсяг і структура випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 57 сторінок. В роботі представлено 13 таблиць, 14 рисунків, 4 додатки та використано 70 наукових джерела.

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ВИДИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність, функції та значення пенсійного забезпечення

На сьогодні сучасні процеси глобалізації охопили не тільки економічне життя, а й системи соціального захисту. Розвинуті країни світу зіткнулися з проблемами, які мають тенденцію до поглиблення і вимагають змін у ключових напрямках соціального захисту, важливою складовою якого є пенсійне забезпечення.

Пенсійне забезпечення кожної сучасної країни, є базовим і одним з найбільш найважливіших гарантій стабільного розвитку суспільства. За останні роки проблема пенсійного забезпечення стала гостро нагальною для всіх без винятку країн світу у зв'язку з цілим рядом економічних, соціальних та інших причин, які ще більше загострилися в умовах сучасного економічного стану. Зниження рівня життя різних верств населення, спричиняє соціальну напруженість, викликану зниженням розміру реальної заробітної плати, пенсійних виплат та інших видів доходу, скороченням виробництва та зайнятості, зростанням безробіття тощо.

Економічну категорію системи пенсійного забезпечення можна кваліфікувати як відокремлену частину національного доходу, яка на відміну від інших частин, розподіляється на створення достойних життєвих умов для суб'єктів, що втратили працездатність [36, с. 103].

Зазначимо, що суб'єктами цих відносин є: держава, пенсіонери, працюючі члени суспільства, організації, що відраховують пенсійні внески, профспілки; а об'єктом відносин між цими суб'єктами є частина національного доходу, що націлюється на забезпечення потреб непрацездатних. Ця частка національного доходу, яку можна виразити як фінансовий актив Пенсійного фонду, Накопичувального фонду, децентралізованих пенсійних та страхових фондів, забезпечує різні категорії непрацездатних осіб: що відпрацювали необхідний трудовий стаж і досягли пенсійного віку; особи, що втратили свою працездатність в процесі трудової

діяльності; особи, що не працювали з різних причин. Тобто вони всі потребують пенсійного забезпечення як суб'єкти [32].

Відмінності між ними полягає в тому, що представники кожної групи мають різну частку в загальному обсязі пенсійного забезпечення, що визначається часткою його участі у створенні національного продукту. Це протиріччя між різними групами суб'єктів шляхом диференціації в розподілі пенсійних виплат і здійснює пенсійне забезпечення [36, с. 103].

Отже, на нашу думку, на сьогодні однією з головних гарантій фінансового забезпечення непрацездатних громадян є пенсійне забезпечення, що являє собою матеріальну допомогу особам, які не здатні утримувати себе самостійно та впливає з самої сутності соціальної функції держави.

Розглянемо докладно теоретичні підходи щодо визначення сутності «пенсійне забезпечення», що наведені в економічній літературі вітчизняними та зарубіжними науковцями й практиками і трактуються в різних векторах (див. додаток А).

Слід зазначити, що більшість авторів поділяють думку про те, що пенсійне забезпечення є найважливішою й невід'ємною частиною соціального забезпечення, а також, є складовою системи соціального захисту населення, і по сутності воно є матеріальним забезпеченням людей, які в силу об'єктивних причин не здатні самі забезпечити своє існування.

Отже, узагальнюючи вище наведене і генезу поняття пенсійне забезпечення, що наведена в додатку А, його сутність можна розглядати в трьох різних аспектах:

✓ в юридичному розрізі пенсійне забезпечення являє собою сукупність законодавчих актів, що регулюють відносини, пов'язані з утриманням суспільством непрацездатних громадян. Правові норми якого є одночасно частиною трудового законодавства країни та вказує на тісний зв'язок в першу чергу пенсій із працею;

- ✓ у соціальному розрізі - сукупність видів і форм утримання суспільством і за його рахунок непрацездатних через вік (старі, діти) або у зв'язку зі станом здоров'я, що перешкоджає виконанню оплачуваної роботи;
- ✓ в економічному розрізі - є частиною національного доходу, що використовується в цілях утримання непрацездатних [20, с. 24].

Таким чином, ми вважаємо, що пенсійне забезпечення є структурною частиною системи соціального захисту населення, відповідно нормативно-правових основ встановлених державою, спрямованих на організаційно-адміністративні та економічні заходи щодо захисту своїх громадян унаслідок закінчення трудової діяльності, інвалідності або втрати годувальника.

Зазначимо, що пенсійне забезпечення – це не просто соціальні виплати, а широка система заходів щодо забезпечення трудового, людського, творчого, морального потенціалу пенсіонерів. Розміри пенсійних виплат не можуть бути достатніми лише для задоволення мінімальних потреб людини, вони мають давати право вирішувати цілий комплекс питань, пов'язаних зі здоров'ям, освітою, вирішенням проблем соціально-побутового характеру, а також виконувати ряд соціальних функцій, таких як стабілізація суспільних відносин в сфері соціального захисту населення, забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів, зростання тривалості життя громадян, зростання продуктивності праці шляхом своєчасного виведення з громадського виробництва старіючої робочої сили. І, якщо сьогодні в Україні використовують термін «пенсійне забезпечення», виходячи із законодавства, переважно в контексті лише державного, пропонуємо включити в нього й добровільну, недержавну складову [36, с. 104].

Наведемо головні функції, що покладені на органи Пенсійного фонду щодо пенсійного забезпечення:

- Перерозподільна – забезпечує перерозподіл ВВП і НД між працюючими і пенсіонерами; пенсійними фондами і суб'єктами господарської діяльності; пенсійними і страховими фондами та економічно активним населенням, індивідами, що втратили працездатність тощо;

- Соціальна – гарантує соціальне забезпечення у випадку прояви ризику втрати працездатності, й, відповідно, доходів; посилення соціального захисту і зниження рівня бідності пенсіонерів; сприяння перерозподілу між «бідними» і «багатими»;
- Регулююча – єдність економічного і соціального відтворення на рівні підприємства, регіону, країни, людини; забезпечує вирівнювання споживання протягом усього життя; сприяє підвищенню продуктивності праці, конкурентоспроможності економіки, рівня і тривалості життя;
- Відтворювальна – матеріальне забезпечення у випадку втрати працездатності; відновлення робочої сили у відповідності до потреб економіки;
- Інвестиційна – додатковий дохід на пенсійні накопичення, враховуючи довгостроковий лаг між індивідуальними внесками та виплатами при пенсійному страхуванні, що є базовим механізмом сучасного пенсійного забезпечення; кошти пенсійного фонду є джерелом фінансових ресурсів для інвестування економічного розвитку країни;
- Контрольна – контроль за рухом фінансових ресурсів пенсійного фонду на всіх стадіях формування, розподілу, використання щодо їх збереження і правильності витрачання, відповідності законодавству та нормативними документами, своєчасного виявлення та попередження порушень при їх використанні з метою забезпечення економічної і соціальної ефективності [16].

Пенсійне забезпечення є однією з найважливіших складових державної системи соціального захисту населення і наочно демонструє типові ознаки цієї більш складної системи, що є сукупністю взаємопов'язаних фондів грошових коштів, установ та організацій, суб'єктів, різновидів пенсійного забезпечення, законів, нормативно-правових актів. В Україні пенсійне право підтвержене Законом України «Про пенсійне забезпечення», що відповідно до Конституції України, гарантує всім непрацездатним громадянам України

право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій [4].

Однією з форм управління ризиком непрацездатності людини є пенсійне страхування, що існує як різновид соціального страхування, і має на меті захист від специфічного виду соціально-економічного ризику – втрати працездатності в результаті настання старості, інвалідності або втрати годувальника. Виходячи з цього, головним завданням системи пенсійного забезпечення є попередження соціальних ризиків шляхом їхнього страхування та амортизації. Але, варто пам'ятати, що страхування в змозі покрити тільки певну частку ризиків, оскільки є ризики, яким важко запобігти (інвалідність, утрата годувальника). Основним джерелом фінансового забезпечення пенсійної системи є кошти солідарної системи, оскільки вона є загальнообов'язковою та охоплює все населення країни, тоді як кошти, отримані з інших джерел, – лише додатковий фінансовий ресурс. Тому основною формою фінансового забезпечення пенсійної системи в Україні є фінансування за рахунок єдиного соціального внеску [43, с. 13].

Зазначимо, що пенсійне забезпечення нерідко виступає головним або взагалі єдиним джерелом матеріального забезпечення непрацездатних громадян, а для непрацездатних пенсіонерів пенсія фактично стає основним джерелом їх існування. Відповідно до ст. 46 Конституції України, пенсія має забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1].

Соціальна захищеність пенсіонерів здійснюється шляхом встановлення пенсій на рівні, орієнтованому на прожитковий мінімум, а також регулярного перегляду їх розмірів у зв'язку із збільшенням розміру мінімального споживчого бюджету і підвищенням ефективності економіки [14].

Відповідно ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»: пенсія – це щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку

отримує застрахована особа в разі досягнення нею пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або отримують члени її сім'ї [2].

Право на отримання пенсій в Україні за солідарною системою мають:

- застраховані громадяни України, які мають необхідний страховий стаж, досягли пенсійного віку чи визнані інвалідами, а в разі їх смерті - члени їх сімей та інші передбачені законом особи;
- особи, яким до дня набрання чинності Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» була призначена пенсія (крім соціальних пенсій) або була призначена пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) за іншими законодавчими актами, але вони мали право на отримання пенсії за останнім Законом, за умови, якщо вони, а в передбачених випадках – члени їх сімей, не отримують пенсію (щомісячне довічне грошове утримання) з інших джерел [43, с. 70].

В сучасних економічних та політичних умовах функціонування системи пенсійного забезпечення населення країни повинно бути направлено на досягнення головної мети – реалізацію конституційних прав всіх громадян на отримання матеріального забезпечення у разі втрати працездатності унаслідок старості, інвалідності, при втраті годувальника і в інших випадках, встановлених законодавством [13, с. 251].

Отже, розглядаючи систему пенсійного забезпечення у вузькому значення, вважаємо, що це забезпечення періодичними грошовими виплатами непрацездатних осіб або членів їх родин, за рахунок державних коштів без адекватних попередніх внесків від них. В цілому, система пенсійного забезпечення, будучи підсистемою системи соціального захисту населення, має ті ж характеристики і є складною, динамічною, імовірнісною, відкритою соціально економічною системою, контрольованою державними органами та має визначальний вплив на забезпечення економічної безпеки держави.

1.2 Види пенсійного забезпечення та їх характеристика

Найсуттєвішим або взагалі єдиним джерелом матеріального забезпечення непрацездатних громадян нерідко виступає лише пенсійне забезпечення, як фактично основне джерело їх існування.

В умовах сучасного сьогоднішнього дня право на пенсійне забезпечення сформульовано у ст. 46 Конституції України [1] як вид соціального забезпечення громадян, що реалізується у разі настання відповідного соціального ризику, а саме досягнення особою пенсійного віку, настання інвалідності, втрати годувальника та з інших підстав, встановлених цим законом, але не оперує поняттям пенсійне забезпечення, яке б повною мірою відображало зміст цього права, що знаходить своє безпосереднє закріплення лише у законах, що ухвалюються в порядку реалізації ст. 92 Конституції України [1].

Додатково в Україні ухвалено низку нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини пенсійного забезпечення громадян, а саме Закони України: «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2], «Про пенсійне забезпечення» [4], «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [5], «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [6], «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку» [7], «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [8], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» [9] та інші.

Враховуючи різноманітність правового регулювання пенсійного забезпечення різних категорій громадян, очевидним є те, що пенсійну систему слід поділяти на дві великі групи: загальне та спеціальне пенсійне забезпечення [43, с. 70].

На рис 1.1 наведено, відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» види державних пенсій.

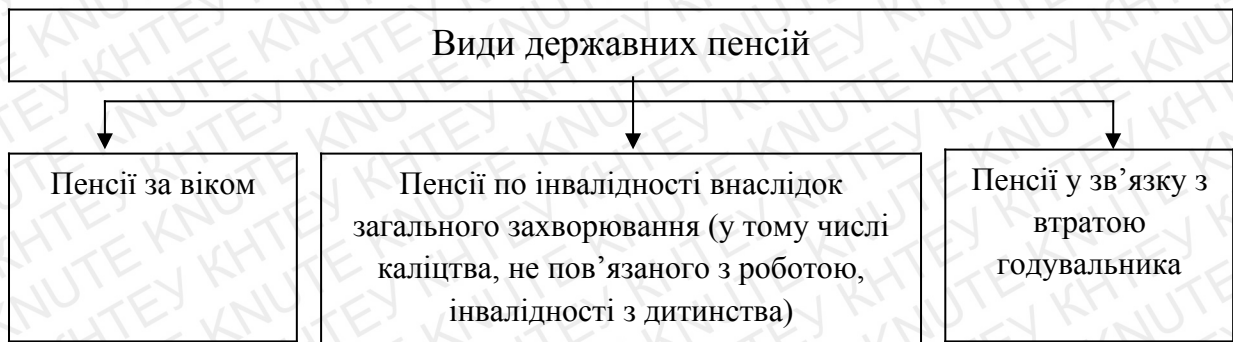

Рис.1.1 Види державних пенсій в Україні*

**Примітка: складено автором за джерелом [2]*

Надамо пояснення кожному виду державної пенсії.

✓ Пенсія за віком – це різновид пенсійної виплати в солідарній системі, що є регулярним (щомісячним) грошовим забезпеченням осіб, які відповідно до чинного законодавства досягли пенсійного віку та мають необхідний страховий стаж. Таким чином, цей вид пенсії є способом здійснення особою конституційного права на матеріальне забезпечення при досягненні нею визначеного законодавством пенсійного віку [43, с. 72].

Базовими ознаками, елементами юридичного складу цього виду пенсійних правовідносин є пенсійний вік і страховий стаж.

Згідно зі ст. 27 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» розмір пенсії за віком розраховується за формулою (1.1) [2]:

$$P = 3_n \times K_c, \quad (1.1)$$

де P – розмір пенсії, (у грн.);

3_n – заробітна плата (дохід) застрахованої особи, з якої обчислюється пенсія, (у грн);

K_c – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи.

Коефіцієнт страхового стажу – це величина, що визначається відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» для обчислення страхового стажу при визначенні розміру

пенсії в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Він визначається з округленням до 5-ти знаків після коми за формулою (1.2) [2]:

$$(1.2) \quad \frac{C_m \times B_c}{100\% \times 12},$$

де C_m – сума місяців страхового стажу;

B_c – величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках).

✓ Пенсія по інвалідності – це різновид пенсійної виплати в солідарній системі, що є регулярним (щомісячним), але встановленим на певний строк грошовим забезпеченням осіб, яких відповідно до чинного законодавства визнано інвалідами і які мають необхідний страховий стаж [43, с. 76].

Підставою для призначення такої пенсії є визнання особи у встановленому порядку інвалідом. Інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист (ст. 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні») [8].

Пенсії по інвалідності можна класифікувати за трьома основними критеріями залежно від: групи інвалідності; причини інвалідності; суб'єктів пенсійного забезпечення по інвалідності.

Перший критерій пенсії по інвалідності є однаковим для всіх осіб, які мають право на пенсію по інвалідності, оскільки незалежно від суб'єкта і причини втрати працездатності інвалідність поділяється на три основні групи, залежно від ступеня розладу функцій органів і систем організму та обмеження її життєдіяльності встановлюється I, II або III група інвалідності [43, с. 81].

Другим критерієм пенсії по інвалідності є причина інвалідності:

⇒ загальне захворювання;

- ⇒ інвалідність з дитинства;
- ⇒ нещасний випадок на виробництві (трудова каліцтво чи інше ушкодження здоров'я);
- ⇒ професійне захворювання;
- ⇒ поранення, контузії, каліцтва, захворювання пов'язані з проходження військової служби [43, с. 85].

Третім критерієм пенсійного забезпечення по інвалідності виступає суб'єкт пенсіонування. Пенсію по інвалідності, окрім загальних суб'єктів, можуть отримувати також особи, пенсійне забезпечення яких регулюється спеціальними законами (державні службовці, науково-педагогічні працівники, військовослужбовці, працівники прокуратури, міліції, судді, дипломати та ін.) [43, с. 85].

✓ Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності, а в разі смерті пенсіонера або осіб, інвалідність яких настала в період проходження строкової військової служби, – незалежно від тривалості страхового стажу. При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника. Крім цього, батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, теж мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втра-тили джерело засобів до існування [43, с. 88].

Цей різновид пенсії необхідно відрізнити від спадщини померлого годувальника. По-перше, правом на останню за законом користуються всі члени сім'ї, а правом на пенсію – тільки окремі її члени за наявності необхідних юридично значущих умов (непрацездатність, утриманство). По-друге, спадщина може мати різноманітні форми та розміри (нерухомість, банківські вклади тощо), а пенсія – це завжди певні грошові кошти. По-третє, отримання спадщини – це одноразовий акт, а пенсія має регулярний,

систематичний характер (із розрахунку один раз на місяць), вона може бути постійною або тимчасовою. Успадкувати можна тільки ту пенсію, яку особа не отримала за життя. По-четверте, спадщина, на противагу від пенсії, не є предметом правового регулювання права соціального забезпечення.

Пенсійне забезпечення у випадку втрати годувальника охоплює значну кількість осіб, які належать до найбільш соціально незахищених категорій населення України.

Іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні, мають право на пенсію нарівні з громадянами України на умовах, передбачених законодавством або міждержавними угодами.

Пенсійне забезпечення громадян України, що проживають за її межами, провадиться на основі договорів (угод) з іншими державами.

У тих випадках, коли договорами (угодами) між Україною та іншими державами передбачено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві, то застосовуються правила, встановлені цими договорами (угодами).

Особам, які мають одночасно право на різні державні пенсії, призначається одна пенсія за їх вибором, за винятком пенсій інвалідам внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, що їх вони дістали при захисті Батьківщини або при виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті чи з виконанням інтернаціонального обов'язку.

Отже, пенсійне забезпечення є невід'ємною складовою соціального забезпечення населення, базовою гарантією розвитку суспільства, оскільки включає одночасно інтереси як працездатного, так і непрацездатного населення (громадян похилого віку, інвалідів та осіб, які втратили годувальника). Саме пенсійне забезпечення розглядається як особливий складовий елемент соціальної функції держави і, разом з тим, як сукупність методів задоволення матеріальних потреб тих верств населення, які, відповідно до чинного законодавства, мають право на отримання пенсії за визначеною категорією.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз показників системи пенсійного забезпечення України

На сьогодні, в умовах нестабільної економічної ситуації, для України проблема пенсійного забезпечення населення є надзвичайно актуальною, тому що на даному етапі відбувається такий процес як «старіння нації», що призводить до збільшення кількості людей пенсійного віку та зростання пенсійного навантаження на працюючих.

Проаналізуємо динаміку кількості осіб пенсійного віку в Україні за 2014-2019 роки (див. рис. 2.1).

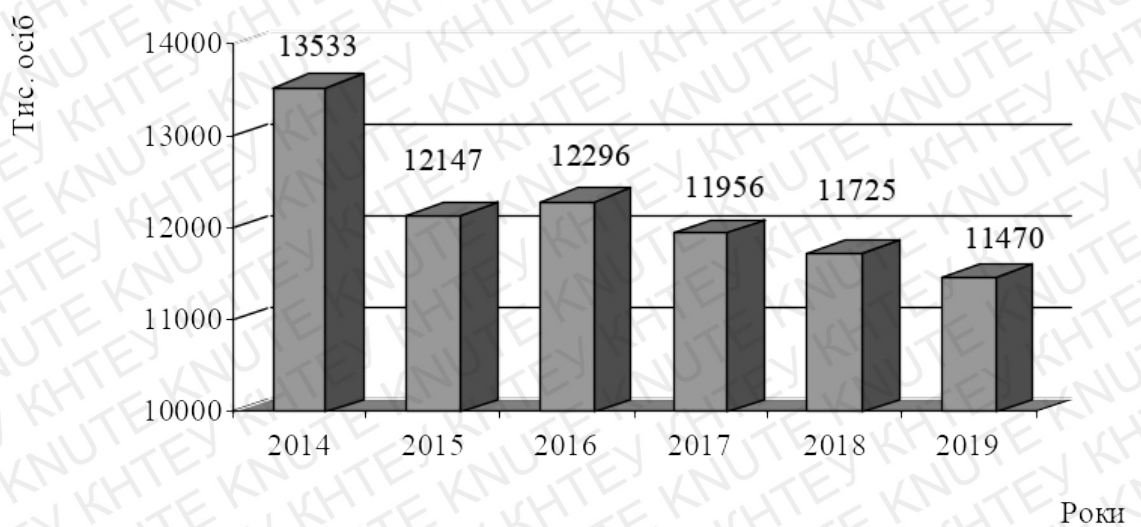

Рис. 2.1 Динаміка чисельності пенсіонерів в Україні за 2014-2019 роки, тис. осіб*

**Примітка: складено автором за джерелом [56]*

За проаналізований період, що наведений на рис. 2.1, слід зазначити, що в Україні відбулось вагоме зменшення людей пенсійного віку, чисельність яких з 2014 року по 2019 рік скоротилась на 2,06 млн. осіб, а в відсотковому відношенні – на 15,27%, у середньому темпи скорочення

становили 2% щороку Основними причинами такого показника є висока смертність населення та збільшення пенсійного віку.

В додатку Б табл. Б.1 наведена динаміка кількості пенсіонерів усіх категорій (цивільні та військові пенсіонери) в Україні за 2014-2019 роки. Зазначимо, що станом на 01.01.2019 року на обліку в Пенсійному фонді України перебувало 11470 тис. осіб-пенсіонерів, що на 255 тис. осіб менше порівняно з 01.01.2018 року. Із загальної чисельності пенсіонерів 7008 тис. жінок (61,1%) та 4462 тис. чоловіків (38,9 %) [51]. За видами призначених пенсій чисельність пенсіонерів в 2019 році розподілилась так (див. дод. Б табл. Б.1):

- за віком – 8693 тис. осіб;
- за інвалідністю – 1415 тис. осіб;
- у разі втрати годувальника – 646 тис. осіб;
- за вислугу років – 629 тис. осіб;
- соціальні пенсії – 84 тис. осіб;
- довічне грошове утримання суддям у відставці – 3 тис. осіб.

На рис. 2.2 наведена структура пенсійного фонду України відповідно питомої ваги кожного виду пенсій в загальній сумі фонду за 2014-2015 роки.

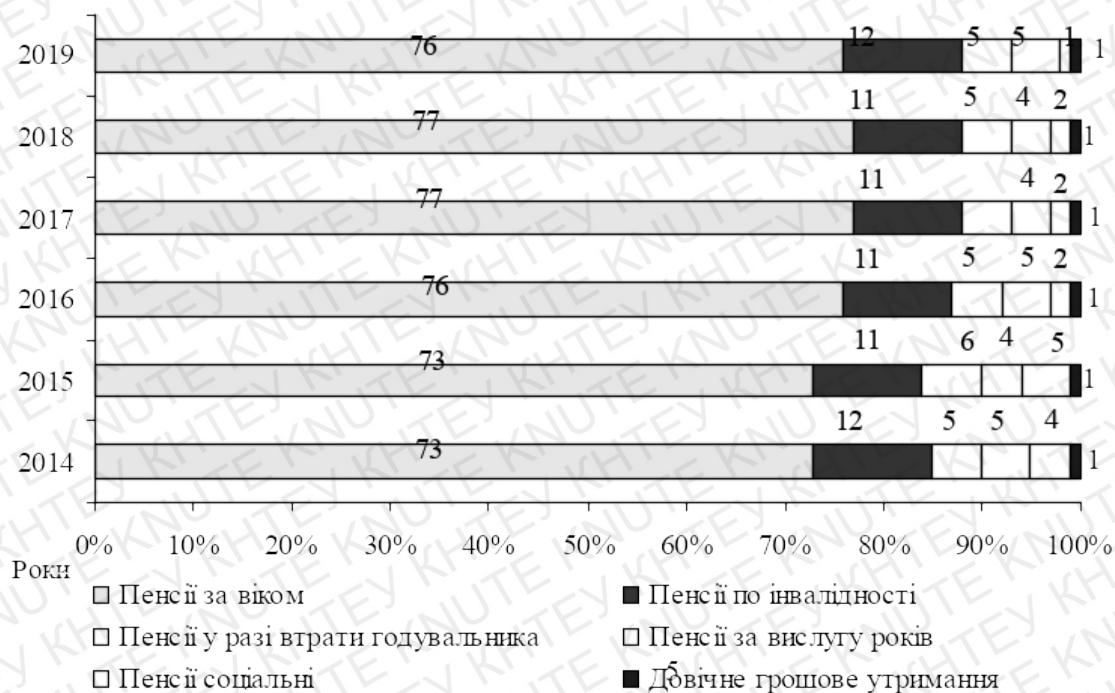

Рис. 2.2 Частки за видами пенсій в пенсійному

фонді України за 2014-2019 роки, %*

*Примітка: складено автором за даними додатку Б табл. Б.2

Як видно з рис. 2.2 найбільша чисельність пенсіонерів, що отримують пенсії за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» - за віком. За останні роки ця частка коливається 73-77% від загального обсягу вітчизняних пенсіонерів. В 2019 році питома вага пенсіонерів, які отримують пенсію: за віком, за інвалідністю, пенсію у разі втрати годувальника та пенсію за вислугу років, становить: 76%, 12%, 5%, та 5% відповідно. Незначну частку займають соціальні пенсії та пенсії на довічне утримання суддів у відставці (0,73% та 0,03% відповідно від загальної чисельності пенсіонерів).

На рис. 2.3 наведені розміри середніх пенсій за всіма видами пенсій в Україні за 2014-2019 роки.

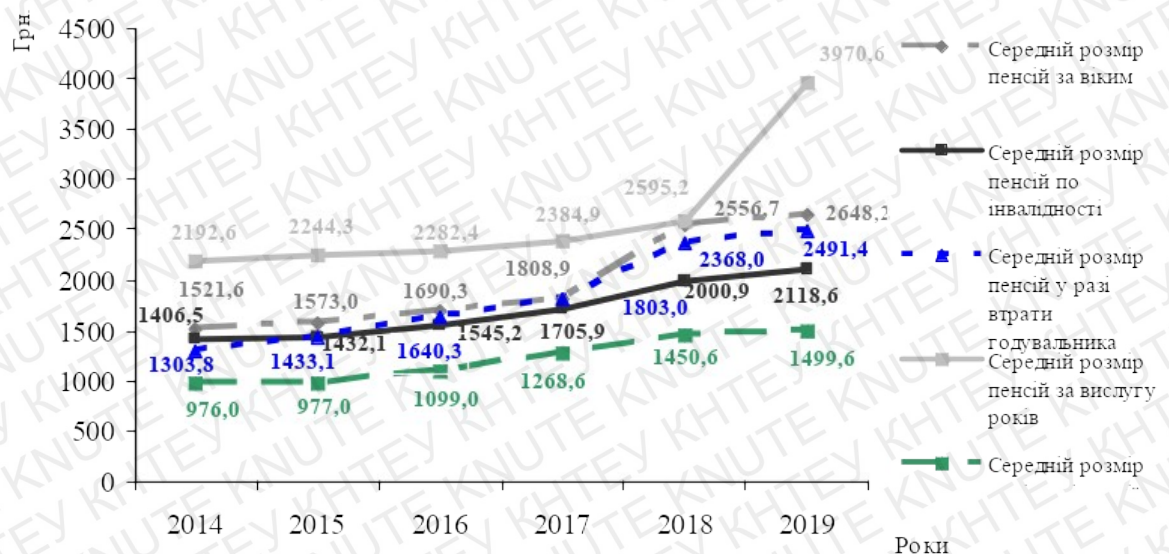

Рис. 2.3 Динаміка середнього розміру пенсій за видами в Україні за 2014-2019 роки*

*Примітка: складено автором за даними додатку Б табл. Б.3

Аналізуючи рис. 2.3 можна зазначити, що середній розмір пенсій в Україні за останні роки збільшується за всіма видами. Так середній розмір пенсії за віком в 2014 році дорівнював 1521,6 грн., а в 2019 році склав 2648,2 грн., тобто збільшився на +1126,6 грн. Сума пенсії по інвалідності в 2019 році

становила 2118,6 грн., проти 1406,5 грн. в 2014 р., відбувся приріс на +712,1 грн. або 50,6%. Також на протязі досліджує мого періоду зріс розмір пенсій у разі втрати годувальника на 90%, з 1303,8 грн. до 2491,4 грн.. Стосовно пенсій за вислугою років та соціальних пенсій, то середній розмір таких пенсій станом теж збільшився, відповідно на 80% та 52%. Зазначимо, що значно збільшились пенсії на довічне грошове утримання суддів у відставці (при повному і неповному стажі роботи) з 12176,8 грн. в 2014 році до 28702,4 грн., практично в 2,5 рази (див. дод. Б. табл. Б.3).

Слід зазначити, що стан пенсійної системи, а також можливості її розвитку безпосередньо залежать від демографічної ситуації в країні. Для України, як і для багатьох європейських країн, головною демографічною проблемою залишається старіння населення, що проявляється у збільшенні частки осіб похилого віку на одиницю працездатного населення. Демографічна криза, зміни в соціальній структурі населення, коливання в кількості працюючих осіб, диспропорції між платниками ЄСВ та пенсіонерами значно вплинули на загальний стан пенсійної системи в Україні (див. рис. 2.4).

Рис. 2.4 Динаміка співвідношення кількості працюючих та пенсіонерів в Україні за 2014-2019 роки, млн. осіб *

**Примітка: складено автором за джерелом [39]*

Дослідження даних рис. 2.4 вказує на стійку тенденцію щодо незначного збільшення чисельності зайнятого економічно активного населення України. Станом на 01.10.2019 року співвідношення кількості працюючих до кількості пенсіонерів складає 1,4. Це означає, що один працюючий утримує одного пенсіонера, що свідчить про неефективність солідарної системи пенсійного забезпечення, адже для того, щоб вона працювала результативно, на одного пенсіонера має припадати п'ять платників внесків.

В сучасних умовах одним з головних факторів, що має прямий вплив на стабільні надходження до ПФУ є рівень оплати праці зайнятих працівників і співвідношення росту заробітної плати та зростання пенсійних виплат.

Поняття «заробітної плати» та «пенсії» є нерозривно пов'язаними між собою, адже середньомісячний зарібок для обчислення пенсії розраховується із застосуванням середньої заробітної плати працівників, отже безпосередньо впливає на суму нарахованих трудових пенсійних виплат особам, що виходять на пенсію. Розглянемо ситуацію співвідношення середнього розміру призначених місячних пенсій та середньомісячної заробітної платив Україні за 2014-2019 роки (див. рис. 2.5).

Рис. 2.5 Динаміка показників середньої заробітної плати та пенсії в Україні за 2014-2019 роки*

**Примітка: складено автором за даними додатку Б табл. Б.4*

За період дослідження 2014-2019 роки, що наведені на рис. 2.5, спостерігається ріст динаміки середньої заробітної плати та пенсії. Найбільше зростання середньої заробітної плати та пенсії простежується з 2017 року. Так рівень середньої зарплати в 2017 році склав 6273 грн.; у 2018 – 7104 грн., на +831 грн. більше попереднього періоду або на +13,2%; у 2019 році – 8865 грн., розмір збільшився ще майже на+25%. А сума середньої пенсії виросла на +84 грн. або на +3,5%. Це вказує на те, що відбулось фактичне збільшення лише номінального доходу населення, оскільки середній рівень інфляції за проаналізований період склав 118,96%, що зробило неможливим збільшення реальних доходів населення.

Слід зазначити, що загальноприйнятним показником рівня пенсій є коефіцієнт заміщення, який розраховується як співвідношення середнього розміру пенсії до середньої заробітної плати. Цей коефіцієнт визначає, наскільки розмір пенсії може компенсувати втрату заробітку. На рис. 2.6 наведені зміни коефіцієнта заміщення в Україні за 2014-2019 роки.

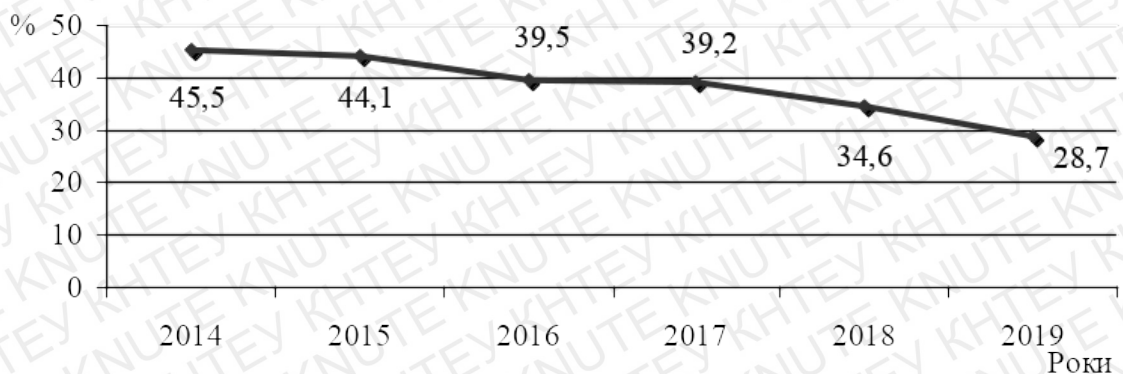

Рис. 2.6 Динаміка показника коефіцієнта заміщення в Україні за 2014-2019 роки*

**Примітка: складено автором за даними додатку Б табл. Б.4*

На рис. 2.6 зображена динаміка коефіцієнта заміщення протягом 2014-2019 років, з якої видно, що у 2014-2016 роках коефіцієнт заміщення перевищував його мінімальний рівень, визначений Відповідно до норм Міжнародної організації праці він має становити не менше 55% [65]. В

Україні цей показник є значно нижчим, при цьому зберігається тенденція до щорічного його зниження. Так в 2018 році він зменшився на 21,5% відносно 2015 року, а в 2019 році ще на 17,0% порівняно з 2018 роком, що може свідчити про значний вплив зовнішніх чинників на визначення параметрів пенсійної реформи та відсутність при цьому системного підходу до регулювання пенсійних виплат у державному пенсійному страхуванні. Для порівняння: в Італії та Іспанії коефіцієнт заміщення складає 90 %, у Швеції та Німеччині - 65 %, у Франції, Японії, США - 50 % [65].

Як бачимо, чинна система пенсійного забезпечення не здатна захистити громадян пенсійного віку від бідності та забезпечити їм адекватне заміщення пенсією заробітку, втраченого ними у зв'язку зі старістю. Внаслідок цього пенсійною системою за принципом солідарності поколінь незадоволені як платники пенсійних внесків, так і більшість одержувачів пенсійних виплат.

Зауважимо також, що стан солідарної пенсійної системи, залежить від того наскільки широко вона охоплює страховими внесками працююче населення країни. На рис. 2.7 наведена динаміка коефіцієнта навантаження пенсійної системи України (співвідношення чисельності пенсіонерів та активних платників страхових внесків).

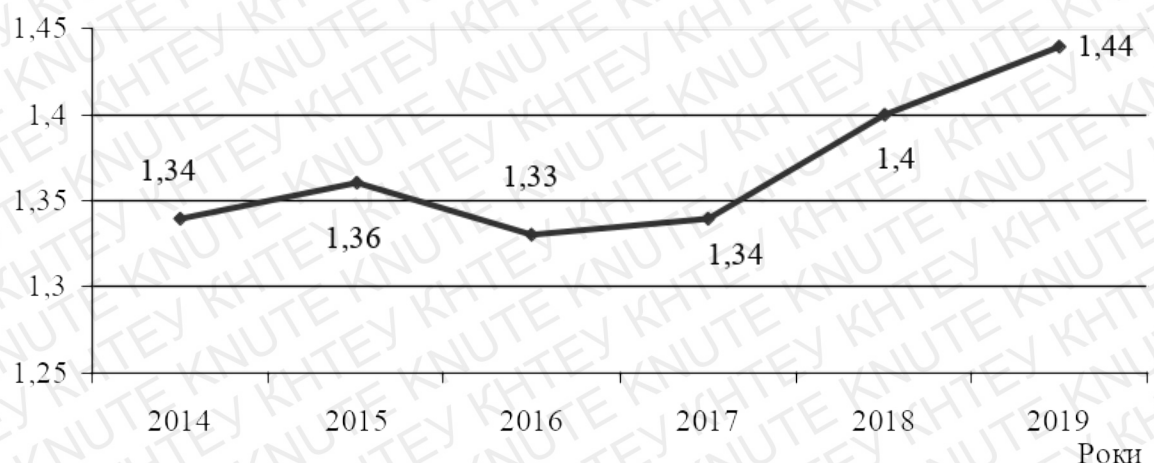

Рис. 2.7 Динаміка коефіцієнта навантаження пенсійної системи України за 2014-2019 роки*

**Примітка: складено автором за джерелом [39]*

Проаналізувавши дані рис. 2.7, ми бачимо, що в Україні співвідношення платників пенсійних внесків до пенсіонерів складає майже 1 до 1, це є одним із найнижчих показників у Європі. За прогнозами Світового банку коефіцієнт навантаження пенсійної системи України, який зараз знаходиться на рівні 1,44, протягом наступних 20-25 років може знизиться до 0,67, тобто кількість пенсіонерів буде більшою від кількості працюючих на третину [45, с. 147].

Ми вважаємо, що низький коефіцієнт навантаження вітчизняної системи пенсійного забезпечення пов'язаний із високим рівнем розвитку тінізації заробітної плати в Україні. Так, за даними Державної служби статистики 25% зайнятого населення в Україні не сплачують ЄСВ [39].

Отже, такі тенденції найближчим часом можуть призвести до незбалансованості демографічного навантаження на працездатне населення, подальшого збільшення дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. Також причинами низького рівня пенсій в абсолютному обчисленні є величина страхових внесків (офіційна заробітна плата) і диспропорція між кількістю працюючих та осіб непрацездатного віку.

2.2 Оцінка збалансованості бюджету Пенсійного фонду України

Протягом останніх років в Україні набуло актуальності питання дефіциту бюджету Пенсійного фонду, зокрема порушення принципу економічної залежності видатків на споживання від отриманих доходів та ВВП, дисбаланс розвитку системи пенсійного забезпечення в рамках його дохідної і видаткової частин. За таких умов особливої уваги потребують питання збалансованості бюджету Пенсійного фонду України, а також пошук резервів зростання дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України.

Пенсійний фонд України – центральний орган виконавчої влади, що здійснює керівництво й управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії і готує документи

для їх виплати, забезпечує своєчасне та в повному обсязі фінансування і виплату пенсій, допомоги на поховання, інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, здійснює контроль за цільовим використанням коштів ПФУ. Пенсійний фонд України вносить у встановленому порядку міністру праці та соціальної політики України пропозиції з питань формування державної політики у сфері пенсійного забезпечення і соціального страхування, забезпечує її реалізацію [24-29].

У процесі своєї діяльності Пенсійний фонд формує доходи, за рахунок яких він покриває свої витрати. Доходи Пенсійного фонду являють собою ту основну складову складного механізму його функціонування, без якої неможлива його діяльність.

Джерелами формування коштів Пенсійного фонду є:

- надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у розмірах, визначених законом, крім частини страхових внесків, що спрямовується до накопичувальної системи пенсійного страхування;
- інвестиційний дохід, що отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;
- кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених законодавством;
- кошти, сплачені виконавчій дирекції Пенсійного фонду за надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду та послуг недержавним пенсійним фондам - суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення;
- суми від фінансових санкцій та пені (крім сум пені, сплачених роботодавцем за несвоєчасне перерахування з його вини сум страхових внесків застрахованої особи до накопичувальної системи пенсійного страхування), застосованих відповідно до законодавства: до юридичних та

фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення;

- благодійні внески юридичних та фізичних осіб;
- добровільні внески;
- інші надходження відповідно до законодавства [33, с. 219].

Кошти Пенсійного фонду не включаються до складу Державного бюджету України.

Бюджет Пенсійного фонду – план утворення і використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи та надходжень з інших джерел, зазначених законодавством [37].

Проаналізуємо зміни розмірів доходів Пенсійного фонду України (далі ПФУ) за 2014-2018 роки (див. рис. 2.8).

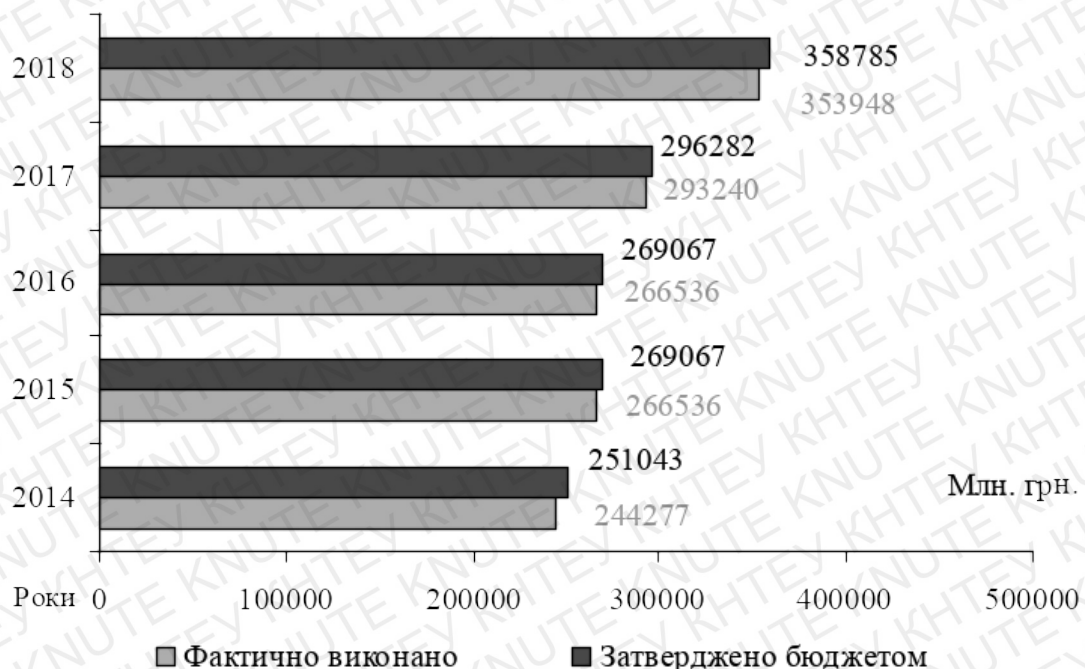

Рис. 2.8 Динаміка доходів Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки, млн. грн.*

*Примітка: складено автором за даними додатку В табл. В.1

Аналізуючи рис. 2.8, можна простежити поступове збільшення загальних обсягів доходів Пенсійного фонду України впродовж 2014-2018 років, але видно постійне недовиконання бюджету. Так, у 2014 році заплановані доходи ПФУ не виконанні на -2,7% або на -6766 млн. грн., це є негативним явищем у кризовий період, оскільки доходи зменшились за рахунок зменшення надходжень від єдиного соціального внеску та відрахувань із Державного бюджету і внесків роботодавців та працівників. Значне залучення позик в 2014 році у розмірі 969 млн. грн., в певній мірі збільшило доходи та зменшує дефіцит бюджету ПФУ. В 2015 році загальний обсяг доходів ПФУ, у порівнянні з попереднім роком, збільшився на +9,12%, за рахунок збільшення надходжень від єдиного соціального внеску та відрахувань із Державного бюджету, при цьому і зменшився розрив між запланованим та фактичним розміром доходів та склав 0,9%. У 2016 році доходи ПФУ залишились на одному рівні з показником 2015 року, через значне збільшення фінансування коштами Держбюджету на 50,4% в порівнянні з попереднім роком. За період 2017-2018 роки відбулось вагоме збільшення суми доходів ПФУ. Так у 2017 році сума збільшилась на +26704 млн. грн., а в 2018 році розмір збільшився ще на +60708 млн. грн.. Слід зазначити, що недовиконання плану обсягів доходів ПФУ за цей період лишається практично в межах 2%.

Зміни обсягів складових доходів Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки та темпи їх приросту графічно наведені на рис. 2.9.

Дані рис. 2.9 свідчать про те, що домінуючим інструментом у формуванні доходів Пенсійного фонду України виступають його власні надходження. За період 2014-2015 роки, відбулось незначне збільшення даного виду надходжень на +1546 млн. грн. і досяг позначки 169874 млн. грн. У 2016 році рівень власних надходжень значно скоротився і склав 111706 млн. грн., показавши від'ємний приріст у -58168 млн. грн., але в 2017 році він знову збільшився на +47204 млн. грн. та дорівнював 158910 млн. грн.. 2018 рік показав подальше збільшення надходжень вони зросли до 202084 млн.

грн., що на +43174 млн. грн. більше попереднього періоду, майже на 27,0%. В першу чергу це пов'язано з підвищенням темпів зростання фонду оплати праці, а в наслідок і зросли надходження єдиного соціального внеску.

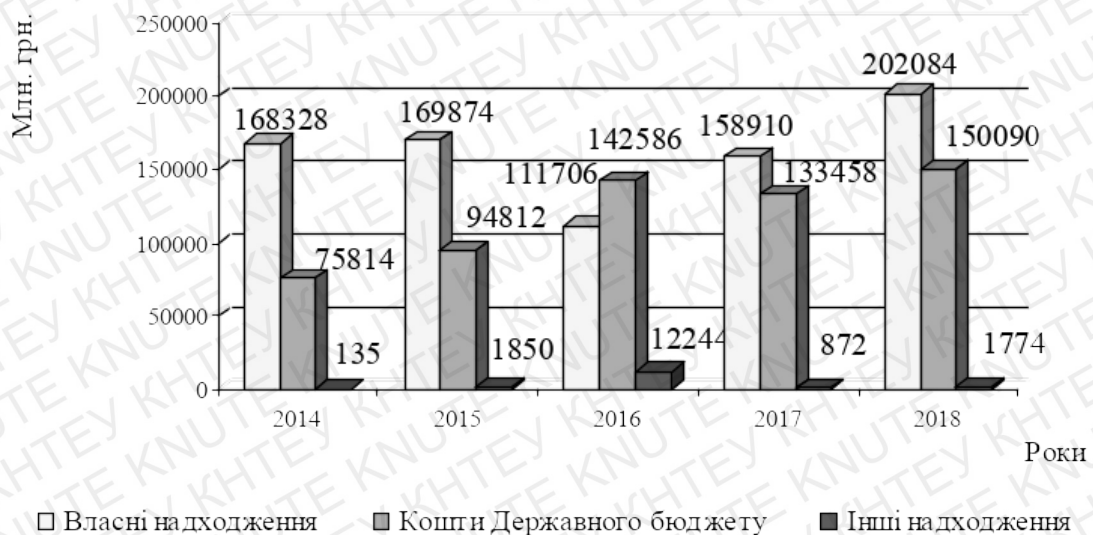

Рис. 2.9 Динаміка обсягів складових дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки, млн. грн.*

*Примітка: складено автором за даними додатку В табл. В.3

Кошти Державного бюджету України протягом 2014-2016 років мають тенденцію до щорічного збільшення. Так, у 2014 році їх сума рівнялась 75814 млн. грн., а вже в 2015 році надходження з державного бюджету становили 94812 млн. грн., їх сума зросла на +18998 млн. грн. порівняно з попереднім періодом. У 2016 році надходження з Державного бюджету до ПФУ зростали 1,5 рази і їх розмір дорівнював 142586 млн. грн., в зв'язку з недостатністю власних доходів Пенсійного фонду України на покриття запланованих витратів. В 2017 році сума бюджетних коштів зменшилась на -9128 млн. грн. та склала 133458 млн. грн.. Протягом 2018 року знову спостерігається ріст бюджетних надходжень на +12,5% (+16632 млн. грн.), така ситуація також пов'язана зі зменшенням надходжень до Пенсійного фонду України, з дефіцитом власних коштів, підвищенням пенсій та надбавок за пенсійними програмами.

Наведемо на рис. 2.10 розвиток питомої ваги складових дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки.

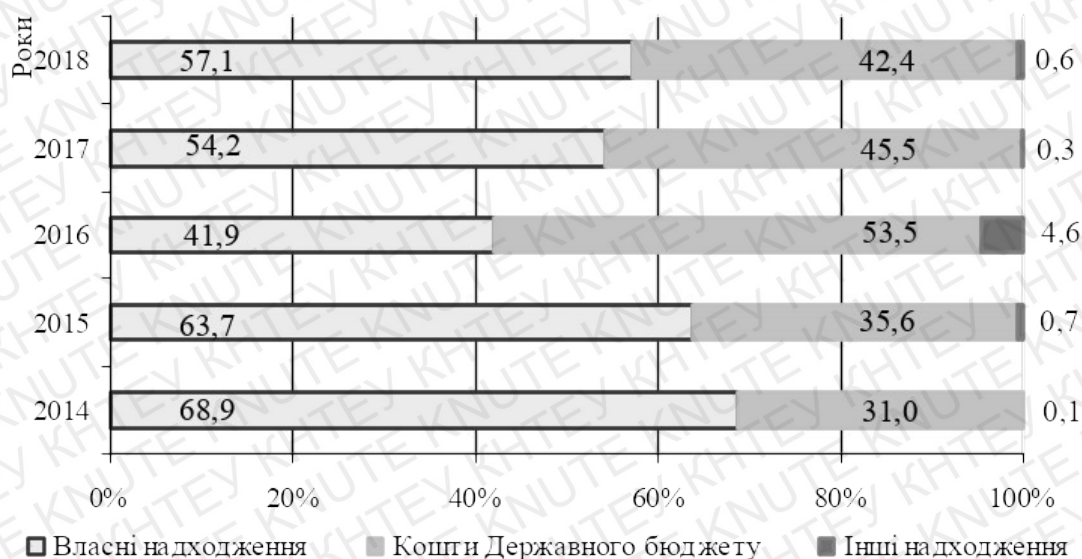

Рис. 2.10 Динаміка питомої ваги складових дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки, %*

*Примітка: складено автором за даними додатку В. табл. В.4

Аналізуючи рис. 2.10 можна зазначити, що найбільша частка власних надходжень спостерігалась у 2014 році - 68,9%, а найменша у 2016 році – 41,9%. За період 2017-2018 роки її розмір коливався в межах 54,2-57,1%. Що підтверджує попередньо дослідження обсягів складових доходів Пенсійного фонду України. Частка асигнувань із Державного бюджету є меншою ніж власні надходження ПФУ. Найбільшою їх питома вага була 2016 році і дорівнювала 53,5%, через збільшення дефіциту бюджету Пенсійного фонду, в наслідок зменшення майже вдвічі розміру єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, скасування його утримань із заробітної плати (доходу) застрахованих осіб, проведене з метою легалізації тіньової зайнятості та заробітної плати, що призвело до недоотримання надходжень в ПФУ. В інші роки періоду дослідження її обсяг коливався від 31,0% до 45,5%. Розмір частки інших надходжень до бюджету Пенсійного фонду України (детально вони описані в 1 розділі) є незначною,

як і їх суми, і знаходяться в межах 0,1-0,7%, що значно не може вплинути на стан пенсійного забезпечення.

Проаналізуємо детально видаткову частину бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки (див. рис. 2.11).

Зазначимо, що видатки бюджету Пенсійного фонду України - це кошти, що спрямовуються на фінансування витрат за програмами та заходами, що були передбачені та включені до видаткової частини, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум [4].

Рис. 2.11 Динаміка обсягів складових видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки, млн. грн.*

*Примітка: складено автором за даними додатку Г табл. Г.3

Дані рис. 2.11 свідчать про те, що основою видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України є видатки за рахунок власних надходжень ПФУ. Відмітимо, що за період дослідження (2014-2018 роки) сума цих видатків постійно збільшується. Так у 2015 році в порівнянні з 2014 роком розмір зріс на +18393 млн. грн. і рівнявся 210767 млн. грн., у 2017 році - +24580 млн. грн. та дорівнював 226676 млн. грн., відповідно 2016 року, а вже в 2018 році склав 259166 млн. грн., що на +32490 млн. грн. більше ніж у

2017 році. Тільки в 2016 році відбулось зменшення суми видатків на -8671 млн. грн., причини такої ситуації розглядались вище.

Сума видатків за рахунок коштів Державного бюджету України з 2014 року по 2016 рік має хвилеобразний вигляд. Так у: 2014 році дорівнювала 50957 млн. грн.; 2015 році – 54833 млн. грн.; 2016 році – 51345 млн. грн.; відповідні зміни: 2015 рік - +3876 млн. грн.; 2016 рік - -3488 млн. грн.. А вже з 2017 року обсяг збільшився на +13445 млн. грн. і склав 64790 млн. грн., порівняно з попереднім періодом, у 2018 році знову відбулось збільшення на +34647 млн. грн. та сума рівнялась 99437 млн. грн..

Розмір видатків з інших джерел фінансування залишається незначним і поступово зменшується так у 2017-2018 роки він дорівнював 1 млн. грн..

Аналізуючи показники (рис. 2.11) можна зазначити, що найбільший приріст як видатків Пенсійного фонду України з власних надходжень, спрямованих на виплату пенсій, так і коштів Держбюджету на пенсійні виплати спостерігався за період 2016-2018 роки та склав від 21,33% до 26,22% відповідно. Загальна кількість видатків ПФУ на виконання своїх функцій стала найбільшою у 2018 році, приріст в порівнянні з 2017 роком склав 15%.

На рис. 2.12 проаналізуємо співвідношення доходів та витрат бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки.

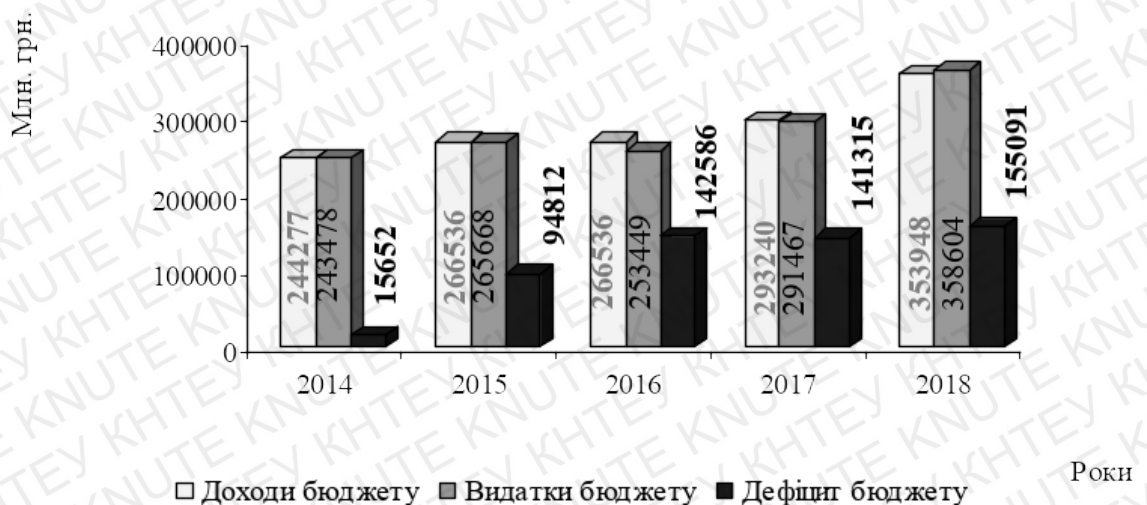

Рис. 2.12 Динаміка дохідної та видаткової частин бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки, млн. грн.*

**Примітка: складено автором за даними додатків В та Г*

Дані рис. 2.12 свідчать про коливання та збільшення диспропорцій між видатками та доходами бюджету Пенсійного фонду України за аналізований період. Також за 2014-2018 роки збільшується дефіцит бюджету ПФУ з року в рік: 2014 рік – 15652 млн. грн. (покриття за рахунок державного бюджету 14683 млн. грн. та за рахунок позик 969 млн. грн.); 2015 рік – 94812 млн. грн. (покриття повністю за рахунок державного бюджету); 2016 рік – 140236 млн. грн. (покриття за рахунок державного бюджету 142586 млн. грн. мінус погашення суми позик -2350 млн. грн.); 2017 рік – 141315 млн. грн. (покриття повністю за рахунок державного бюджету); 2018 рік – 155091 млн. грн. (покриття повністю за рахунок державного бюджету).

Отже, проаналізувавши динаміку доходів та видатків Пенсійного фонду України, можна зробити висновок, що видатки ПФУ перевищують доходи. Дефіцит ПФУ зростає з кожним роком та в перспективі буде зростати. Така тенденція пов'язана зі збільшенням співвідношенням між кількістю працездатних осіб та пенсіонерів, а також з міграційними процесами. У зв'язку із цим необхідно посилити контроль і відповідальність за дотримання законодавства про оплату праці та сплату страхових внесків, окрім того необхідно внести зміни до законодавчої бази щодо порядку відрахування страхових внесків до ПФУ громадянами України, які працюють та проживають на території інших держав.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародний досвід реформування системи пенсійного забезпечення та можливості його імплементації в Україні

Формування систем пенсійного забезпечення в провідних країнах світу почалося досить давно, уряди держав регулярно переглядають, доповнюють та модернізують пенсійні системи відповідно до соціально-економічної ситуації в країні. Крім цього, важливу роль в пенсійній системі відіграє недержавне пенсійне забезпечення. Використовуються різні моделі пенсійних систем, які включають в себе різноманітні інститути соціального захисту - державне соціальне забезпечення, обов'язкове соціальне страхування, приватне пенсійне страхування тощо [46, с. 7].

В практиці більшості країн світу діють комбіновані пенсійні системи, що поєднують державні розподільні, обов'язкові і добровільні накопичувальні елементи (див. рис. 3.1). Змішаний тип пенсійної системи найбільш ефективний з точки зору фінансової стабільності та рівня виплачуваних пенсій [67].

Слід зазначити, що у чистому вигляді накопичувальна і розподільна моделі рідко присутні в світовій практиці, так само як і модель, в якій одночасно були присутні б і обов'язкова, і добровільна накопичувальна частини [46, с. 7].

Однією з головних задач пенсійної системи будь-якої країни світу є забезпечення відповідного стабільного рівня доходів пенсіонерів та збереження при цьому своєї фінансової стійкості.

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (далі - ОЕСР), з 2015 року до кінця 2018 року зміни в свої пенсійні системи внесли 26 країн, з загальних 34, що до неї входять [66]. У дев'яти країнах це були реформи, що зачіпають більшість населення, в інших зміни торкнулися

окремих груп працівників (наприклад, приватного або державного сектора)

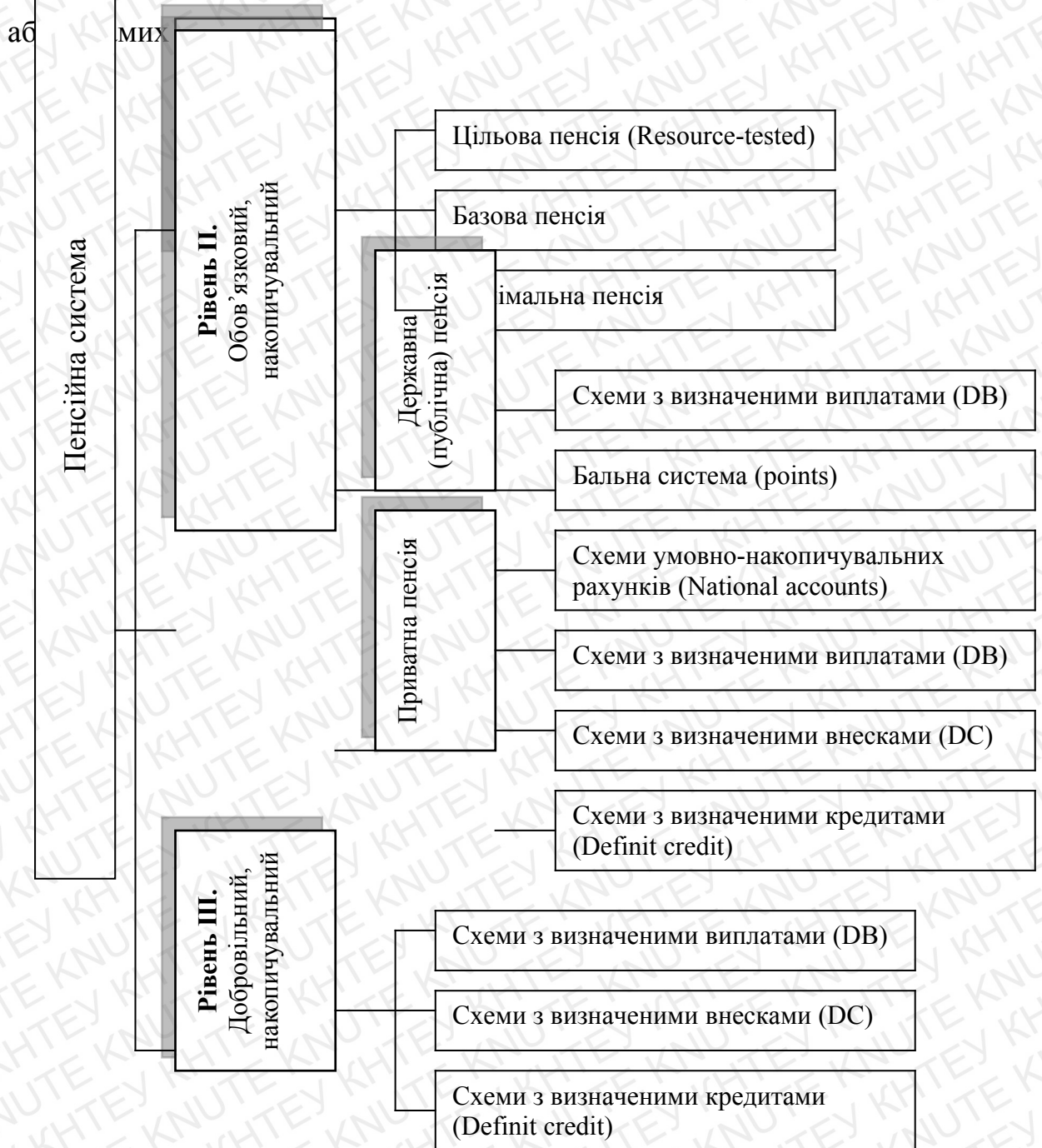

Рис. 3.1 Загальна структура пенсійних систем зарубіжних країн*

*Примітка: складено автором за джерелом [46]

Процес старіння населення світу прогресує. Згідно прогнозу ОЕСР, частка осіб у віці 65 років і старше має збільшитися з 8% від кількості загального населення в світі на кінець 2018 року, до майже 18% у 2050 році, і від 16% до 27% серед країн-членів ОЕСР. Серед країн-членів ОЕСР частка

населення, вік якого буде більше 75 років у 2050 році буде дорівнювати частці населення, що старше 65 років сьогодні [66].

На сьогодні самою соціальною у світі вважається пенсійна система Швеції [34; 47; 60, с. 34]. Така система дозволяє підтримувати досить високий рівень пенсій, відшкодовуючи пенсіонерам від 60 до 80% розміру їх заробітної плати. Таких високих результатів досягли завдяки використанню різних складових, що передбачені пенсійною системою, а саме: обов'язковий внесок з кожного працівника складає 18,5% від заробітної плати, при тому в рівних частинах сплачують роботодавець і найманий працівник, частина 16% від цієї суми перераховується до солідарної системи пенсійного забезпечення, а інша частина 2,5% - на індивідуальний накопичувальний рахунок працівника який може бути розміщений в одному з 800 пенсійних фондів з мінімальною прибутковістю в 3% річних. Держава жорстко регулює діяльність пенсійних фондів, зокрема обмежуючи прямі інвестиції в нерухомість або надання прямих позик. З сум, які відраховуються до солідарної системи складаються умовні накопичення шведів, що постійно індексуються з урахуванням зростання розміру заробітної плати та демографічної ситуації в країні. Досягнувши 61 річного віку громадяни Швеції можуть претендувати на отримання виплат з умовно-накопичувальної пенсії [63].

Слід зазначити, що 90% найманих працівників беруть участь в умовно-обов'язкових професійних пенсійних програмах (для білих комерційних, блакитних комерційних, співробітників центрального і місцевого урядів). Обов'язкова участь в таких фондах передбачається в колективних договорах з роботодавцем. Як правило, на цьому рівні пенсійної системи внесок становить 2% до 5% від заробітної плати. Деякі професійні програми дозволяють ранній вік виходу на пенсію - в 55 років, але частіше за все, передбачають загальний вік виходу на пенсію в 65 років [68].

Шведам, які отримували невисокий розмір заробітної плати, держава з суми отриманих податків виплачує гарантовану мінімальну пенсію у розмірі

близько 800 євро. У повному обсязі право на отримання пенсії у громадян наступає починаючи з 65 років, але тільки для тих, які проживають в країні 40 і більше років. Пенсіонерам з низьким рівнем пенсії надаються державні субсидії на житло, які компенсують до 93% витрат на його оплату [68]. Підсумовуючи вище зазначене можна сказати, що пенсійна система Швеції складається з 3-х рівнів: гарантованої державою, накопичувальної частини та умовно-накопичувальної частини, спільне використання яких дозволило досягти високого рівня отримуваних пенсій.

Достатньо розвиненою пенсійною системою можна назвати пенсійну систему Австралії. Отримувати пенсію можуть громадяни країни і іммігранти з постійною візою, які пройшли ценз осілості: прожили на території країни не менше 10 років. Час проживання обчислюється сумарно, але один з періодів повинен бути не менше п'яти років постійного проживання в країні. Право виходу на пенсію і відповідно на її отримання наступає з 65 років, незалежно від статі. До 2023 року уряд країни планує підвищити пенсійний вік до 67 років. Пенсія в Австралії складається з двох частин: державної та приватної (накопичувальної). На державну пенсію мають право претендувати всі жителі країни, які досягли 65 років і відповідають цензу осілості [41].

Щодо стажу і місця роботи то вони не мають значення для отримання державної пенсії, її виплачують навіть тим, хто ніколи в своєму житті не працював. Розмір пенсії напряму залежить від сімейного стану, кількості дітей на утриманні, розміру річного доходу і наявності майна у власності. Так, максимальна сума пенсії може складати 1590 доларів за місяць на самотнього пенсіонера і 1200 доларів для тих пенсіонерів, які перебувають в законному шлюбі.

Австралійці з офіційним місцем роботи можуть розраховувати на приватну або накопичувальну пенсію. Так, в Австралії законодавчо закріплений обов'язок роботодавців по відрахуванню 9% від заробітної плати працівника в приватний пенсійний фонд за умови, що працівник старший 18

років і працює більше 30 годин на тиждень. До 2025 року уряд планує збільшити відсоток таких відрахувань до позначки 12%. При цьому пенсійний фонд працівник має право вибрати сам. Накопичувальну частину пенсії можна збільшити, якщо скористатися програмою Super Cocontribution. За кожен додатковий внесок до пенсійного фонду з боку працівника, держава додає певну суму. Державна доплата залежить від величини внеску працівника і розміру його річного доходу [64].

Зазначимо, що на сьогодні австралійська пенсійна система об'єднує дві складові: державну та приватну пенсії. Державна пенсія по старості (age pension) - перерозподільна пенсія, що фінансується з державного бюджету. Приватна пенсія зобов'язує усіх працюючих, без винятку, робити внески до приватних фондів у розмірі 9% від заробітної плати.

Система державного пенсійного забезпечення у Великобританії носить назву «Національна система страхування» та включає два види пенсій: базову, виплати за якою здійснюються в однаковому розмірі для всіх застрахованих осіб, та страхову або додаткову, розмір якої встановлюється пропорційно до величини середніх доходів одержувача за весь період його трудової діяльності [47]. З жовтня 2012 року уряд Великобританії почав впроваджувати нову економічну систему персоніфікованих пенсійних рахунків з визначеними внесками, що буде поетапно впроваджуватись протягом 5 років. Наймані працівники віком від 22 років до пенсійного віку, встановленого для отримання державної пенсії (61 рік для жінок і 65 років для чоловіків), заробітна плата яких становить від 8 до 43 тис. фунтів стерлінгів на рік, автоматично зараховуються до числа учасників обов'язкової накопичувальної пенсійної системи. Ця система сприятиме зростанню довгострокових пенсійних заощаджень сімей з низьким рівнем доходу і зменшенню фінансового навантаження на солідарну пенсійну систему [69].

Пенсійна система США за накопичувальним принципом дає можливість її громадянам з досягненням ними пенсійного віку отримувати

три види пенсій: державну, корпоративну (за місцем роботи) та індивідуальну, шляхом відкриття особистого пенсійного рахунку. Завдяки використанню багатокомпонентної пенсійної системи уряд США гарантує своїм громадянам мінімальний соціальний захист, стимулює населення дбати про власну забезпечену старість та створює всі умови для розвитку потужного внутрішнього інвестиційного ресурсу [70].

У солідарній системі пенсіонери отримують пенсійні ресурси, що формуються за рахунок сьогодні працюючих платників податків. До накопичувальних систем належать як державні, так і приватні пенсійні програми. У США існує два види накопичувальних пенсійних програм:

- ✓ зі встановленими виплатами, що гарантує учасникам фіксований розмір пенсії, який визначається виходячи з розміру зарплати та стажу роботи;
- ✓ зі встановленими внесками, які сплачуються роботодавцями та найманими працівниками в рівних частинах [70].

В США крім участі у групових корпоративних пенсійних програмах кожен громадянин може відкрити й свій особистий пенсійний рахунок (в комерційних банках, інвестиційних фондах, страхових компаніях), накопичення з якого можна зняти тільки після досягнення людиною 60 років. Власник рахунку може сам приймати інвестиційні рішення щодо ефективного розміщення накопичених фінансових ресурсів або довірити управління рахунком спеціальним фінансовим інститутам.

Пенсійна система Німеччини також побудована на основі трирівневої моделі. Перший рівень становить державне обов'язкове пенсійне страхування, в якому задіяні наймані працівники з окремих професійних груп і самозайняте населення. Бюджет федерального фонду пенсійного страхування формується за рахунок відрахувань працівника і роботодавця в сумі 19,9 % від фонду заробітної плати [42]. Вагомим індикатором при визначенні розміру пенсій виступає робочий стаж. Вік виходу на пенсію однаковий для чоловіків та жінок – 65 років. Другий рівень - становить

виробниче пенсійне страхування, певні підприємства доручають банкам, страховим фондам накопичувати внески, які перераховуються роботодавцями у розмірі обговореної з працівником частини заробітної плати. Третій рівень – приватне пенсійне забезпечення, яке здійснюється працівником особисто шляхом формування своєї майбутньої пенсії. Недержавні пенсійні фонди розробляють і пропонують приватним особам різні накопичувальні програми з короткостроковими та довгостроковими вкладками, орієнтовані на отримання додаткової пенсії за рахунок накопичених сум. Німецька модель державного пенсійного страхування характерна також для таких країн, як Франція, Австрія, Італія та більшості інших країн Західної Європи [42].

Отже, важливою умовою реформування системи пенсійного забезпечення в Україні, в сучасних економічних умовах, може стати зарубіжний досвід організації систем додаткового пенсійного забезпечення, формування декілька джерел отримання доходу після виходу на пенсію. Існування такого додаткового пенсійного доходу в різних формах як в країнах ЄС, так і в інших країнах світу свідчить про ефективність підходу, коли фінансовий тягар забезпечення соціального захисту в країні розподіляється між державою, працівником і роботодавцем. Додаткові системи пенсійного забезпечення використовують, в основному, по накопичувальному принципу і можуть бути реалізовані в різних видах, як у вигляді пенсійних програм державного пенсійного забезпечення, так і у вигляді професійно-галузевих схем пенсійного страхування. Основною перевагою функціонування трирівневої пенсійної системи є можливість чіткого співвідношення розмірів і термінів виплат внесків з розмірами майбутніх виплат, а також можливістю застрахованої особи особисто здійснювати контроль за збереженням коштів на індивідуальних накопичувальних рахунках. Це дасть можливість оптимізувати фінансові потоки, пов'язані з соціальним захистом непрацездатного населення і, у перспективі, вирішити проблеми макроекономічного характеру.

3.2. Напрями вдосконалення пенсійного забезпечення в Україні

На функціонування пенсійної системи в Україні вплинули не тільки несприятлива демографічна ситуація, пов'язана зі зміною співвідношення осіб працездатного і непрацездатного віку, а й негативними економічними та фінансовими показниками. Спроби на протязі багатьох років трансформувати систему пенсійного забезпечення з метою наближення існуючих економічних реалій поки що не дали особливих результатів. Запровадження недержавного пенсійного забезпечення не має відчутного впливу на соціальне становище в країні. На даний момент виплати в межах державного пенсійного забезпечення слугують основним джерелом доходу для третини населення країни. Тож від ефективності виконання державним пенсійним фондом властивих йому функцій безпосередньо залежить соціально-економічний розвиток нашої країни.

Зазначимо, що починаючи з 2004 р., із прийняттям Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [3], розпочалось формування нової пенсійної системи, яка повинна надати можливість забезпечення громадян країни достатнім соціальним рівнем забезпечення після закінчення трудової діяльності. Реформування пенсійної системи надасть можливість встановити пряму залежність розміру майбутніх пенсійних виплат безпосередньо від кожної працюючої людини, а не лише від держави. Сутність пенсійної реформи полягає в переході до трирівневої пенсійної системи, де третім рівнем є система недержавного пенсійного забезпечення [23, с.12].

Трирівнева пенсійна система гарантує, що кошти на рахунках Державного та недержавних пенсійних фондів є безпосередньою власністю пенсіонерів. Тому після досягнення пенсійного віку їм буде виплачуватися солідарна пенсія, а також додаткова пенсія з індивідуальних рахунків недержавних пенсійних фондів [23, с. 74].

Недержавний пенсійний фонд (далі - НПФ) – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства),

функціонує та провадить діяльність винятково з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законодавством порядку [35, с. 362].

При цьому добровільні накопичення використовуються для виплати у вигляді додаткових дострокових пенсій, які формуються за рахунок індивідуальних внесків працюючих і виплачуються з настанням обставин, що дають право на пенсійне забезпечення згідно з чинним законодавством, розмір якої визначається виходячи із суми страхових платежів. Слід звернути увагу і на те, що система додаткових виплат може носити як добровільний, так і обов'язковий характер.

Слід зазначити, що ефективність накопичувальної системи пенсійного забезпечення може залишатися низькою до того часу, поки в країні та її регіонах не вдасться забезпечити відповідні економічні й інституційні передумови: високий рівень заробітної плати; довіру громадян до фінансових інститутів тощо.

У рамках недержавної (добровільної-накопичувальної) пенсійної системи частина доходів громадян має бути передана до недержавного пенсійного фонду для подальшого його накопичення у вигляді пенсійного пулу, який після настання пенсійних підстав буде розподілений і виплачений. Слід пом'ятати, що саме рівень заробітної плати є індикатором та однією з основних інституційних складових формування та розвитку інститутів недержавного пенсійного забезпечення.

Але підвищення ставок відрахування до пенсійної системи не здатне розв'язати проблеми фінансової стабільності, тому що підвищує макроекономічний ризик і перешкоджає фінансовій стабільності в країні, сприяє зростанню інфляційних процесів, підвищенню цін на продукти та послуги, сприяє схильності до ухиляння від сплати внесків і збільшення частки тіньової економіки.

Накопичувальний (другий) рівень пенсійної системи, припускає, що утримання із зарплати (доходу) акумулюватимуться на накопичувальних рахунках НПФ персоніфіковано і надалі можуть використовуватися особисто застрахованою особою і тільки нею (чи її спадкоємцями). Або, як варіант, гроші перераховуватимуться до Накопичувального Пенсійного Фонду, який повинен був створити ПФУ, як це передбачено на сьогодні [ч. 5 ст. 78 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» \[2\]](#).

Відповідно, із запровадженням накопичувальної пенсійної системи, крім відрахувань до Пенсійного Фонду до солідарної системи (22 % єдиного соціального внеску (далі - ЄСВ), українців зобов'язують здійснювати внески на свій особовий рахунок, якими розпоряджатимуться НПФ.

З 1.01.2019 року в Україні мала почати функціонувати накопичувальна пенсійна система. Це прописано в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» [9]. При цьому Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) було доручено до 1 липня 2018 року підготувати низку документів, щоб накопичувальна пенсійна система змогла запрацювати. Він зробив законопроект від 06.11.2018 р. № 9224-1 та від 10.07.2017 р. № 6677), але депутати їх не затвердили.

Остаточний варіант усіх пенсійних змін наразі передбачити складно. Спершу будуть відраховувати з заробітної плати (доходу) 2%, щорічно розмір внесків збільшуватиметься на 1%, поки сума відрахувань не досягне 7 %. Зважаючи на те, що із заробітної плати традиційно утримують податок на доходи фізичних осіб (на сьогодні - за ставкою 18 %), а також 1,5 % на військовий збір, передбачається, що КМУ розробить пропозиції щодо поступового зниження протягом 2020-2022 років зниження розміру податку на доходи фізичних осіб до 15% з одночасним спрямуванням вивільнених коштів до НПФ, а також поступового, протягом 2022-2023 років скасування військовий збір [38].

Утримувати й перераховувати накопичувальні внески повинні будуть роботодавці, у випадку коли особа застрахована самостійно (наприклад,

ФОП або незалежні професіонали, такі як адвокати, нотаріуси) і не має агента-страховика, то в цьому випадку страхові внески сплачуватиме сама застрахована особа.

Кошти накопичувальної системи пенсійного забезпечення відображаються на накопичувальному пенсійному рахунку до досягнення пенсійного віку, у разі відстрочення часу призначення пенсії за віком у період після досягнення такого віку - з дня закінчення строку відстрочення дати призначення пенсії за віком у солідарній системі. Передбачено: якщо особа не сплачувала страхові внески під час навчання, в період визнання інвалідом, тимчасового виїзду за кордон тощо, за нею зберігається право на набутий страховий стаж та право на пенсійні активи, зараховані на її накопичувальні пенсійні рахунки в накопичувальній системі пенсійного страхування [38].

Збереження пенсійних накопичень і їх примноження за рахунок інвестиційного прибутку знаходиться в розпорядженні фінансових установ, що виконують функції з управління активами НПФ. Таким чином, від результативності роботи цих установ залежить спроможність фонду здійснювати пенсійні виплати. Досвід зарубіжних країн засвідчує, що немає іншого шляху для завоювання довіри вкладників, аніж відкритість інформації та зрозуміла система оцінки результатів роботи фондів [49, с. 46].

Однією з проблем, що гальмує розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення, є несприйняття її як альтернативи державній системі. Останніми роками замість комплексного розвитку всієї пенсійної системи йде однобічне нарощування ресурсів Пенсійного фонду (і це називається пенсійною реформою). При цьому коштів не вистачає, й у 2018 р. дефіцит ПФ становив, за попередніми підрахунками, 32%, і це при тому, що в Україні один із найвищих у світі обов'язкових зборів до ПФ, а середня пенсія за віком набагато менша, ніж у Європі.

Значною проблемою розвитку недержавних пенсійних фондів є низька фінансова грамотність населення, тому ступінь поширення фінансових

послуг в Україні є нижчим порівняно з європейськими державами. Так, за результатами першого всеукраїнського соціологічного дослідження «Фінансова грамотність і обізнаність в Україні» було встановлено, що 39% населення нашої країни не мають банківських рахунків. Більшість громадян користуються лише базовими фінансовими послугами, серед яких оплата комунальних платежів через банк (72%), користування пластиковою картою (68%), проведення платежів через термінали платіжних систем (38%). Населення практично не користується так званими інвестиційними послугами, зокрема такими фінансовими інструментами, як акції, облігації чи інвестування в недержавні пенсійні чи інвестиційні фонди. При цьому українці не зацікавлені в отриманні більшого обсягу інформації про фінансові продукти. Це пояснюється низкою причин (браком коштів для здійснення інвестицій, слабкою довірою до фінансової системи взагалі чи простим нерозумінням того, як користуватися фінансовими послугами) [40, с. 43].

Для запровадження й функціонування обов'язкової накопичувальної системи в Україні необхідним є забезпечення таких умов [62]:

- першочерговим і об'єктивним завданням є підвищення рівня заробітної плати застрахованих осіб і її детінізація. Оскільки внески до Накопичувального фонду відраховуватимуться безпосередньо із заробітної плати громадян, це не має негативно вплинути на реальний рівень доходів;
- забезпечення економічного зростання в країні за щорічного збільшення ВВП не менше ніж на 2%;
- виплата пенсій у солідарній системі пенсійного забезпечення на рівні прожиткового мінімуму;
- збалансованість бюджету Пенсійного фонду України, що, видатки на виплату пенсій у солідарній системі мають забезпечуватися за рахунок власних надходжень Фонду, тобто передбачають його бездефіцитність;
- формування інституційних складових частин накопичувальної системи (системи персоніфікованого обліку пенсійних накопичень,

автоматизованого звітування про стан накопичувальних пенсійних рахунків, системи акумуляції й обліку внесків, сумісної із системою електронних переказів банків) на основі інформаційних технологій взаємодії Пенсійного фонду, роботодавців, застрахованих осіб, компаній з управління активами, банку-зберігача та створення програмного забезпечення;

➤ використання досвіду роботи системи недержавного пенсійного забезпечення, який є необхідним насамперед для оцінювання ефективності механізму інвестування пенсійних активів, що є практично однаковим і в обов'язковій, і в добровільній накопичувальних пенсійних системах.

Система добровільного недержавного пенсійного забезпечення за пенсійними схемами з визначеними внесками вимагає менших адміністративних витрат. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Цей рівень пенсійної системи ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень із метою отримання громадянами пенсійних виплат, що буде доповненням до виплат із системи загальнообов'язкового пенсійного страхування (першого та другого рівнів) [35, с. 366].

Таким чином, дослідження шляхів удосконалення, реформування пенсійної системи України, їх упровадження мають першочергове значення. Актуальність цих шляхів підвищується у зв'язку з тим, що вдосконалення пенсійної реформи відповідатиме вдосконаленню всієї економічної системи, тому що створення обов'язкового накопичувального фонду та системи недержавних пенсійних фондів створить додаткові стимули для виходу економіки з тіні та сформує великий потенціал фінансових ресурсів для інвестування й розвитку економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі було доведено, що пенсійне забезпечення є основною складовою соціального захисту населення як в Україні, так і в інших країнах світу, головним завданням його є створення високого рівня соціального захисту всіх верств населення держави.

За результатами досліджень, проведених в роботі, можна зробити наступні висновки.

1. На сьогодні однією з головних гарантій фінансового забезпечення непрацездатних громадян в системі соціального захисту є пенсійне забезпечення, що являє собою матеріальну допомогу особам, які не здатні утримувати себе самостійно та впливає з самої сутності соціальної функції держави.

2. Узагальнюючи існуючі в літературі підходи до трактування поняття «пенсійне забезпечення» визначено, що пенсійне забезпечення є структурною частиною системи соціального захисту населення, відповідно нормативно-правових основ встановлених державою, спрямованих на організаційно-адміністративні та економічні заходи щодо захисту своїх громадян унаслідок закінчення трудової діяльності, інвалідності або втрати годувальника.

3. Пенсійна система України складається з трьох рівнів – солідарної системи, накопичувальної системи, та системи недержавного пенсійного забезпечення. Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», державні пенсії мають наступні види: пенсії за віком, пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства) та пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

4. За останні роки (2014-2019), слід зазначити, що в Україні відбулось вагоме зменшення людей пенсійного віку, чисельність яких з 2014 року по

2019 рік скоротилась на 2,06 млн. осіб, а в відсотковому відношенні – на 15,27%, у середньому темпи скорочення становили 2% щороку Основними причинами такого показника є висока смертність населення та збільшення пенсійного віку.

5. Найбільша чисельність пенсіонерів, що отримують пенсії за віком, ця частка коливається 73-77% від загального обсягу вітчизняних пенсіонерів. В 2019 році питома вага пенсіонерів, які отримують пенсію: за віком – 76%, за інвалідністю – 12%, пенсію у разі втрати годувальника- 5% та пенсію за вислугу років - 5%. Незначну частку займають соціальні пенсії – 0,73% та пенсії на довічне утримання суддів у відставці – 0,03% від загальної чисельності пенсіонерів.

6. Середній розмір пенсій в Україні за останні роки збільшується за всіма видами. В 2019 році розмір пенсії за віком склав 2648,2 грн., збільшився на +1126,6 грн., порівняно з 2014 роком; пенсія по інвалідності становила 2118,6 грн., проти 1406,5 грн. в 2014 р.; пенсія у разі втрати годувальника збільшилась на 90%, з 1303,8 грн. (2014 рік) до 2491,4 грн., пенсія за вислугою років збільшилась на 80% (3970,6 грн.) та соціальна пенсія – на 52% (1499,6 грн.), пенсії на довічне грошове утримання суддів у відставці також збільшилась з 12176,8 грн. в 2014 році до 28702,4 грн., практично в 2,5 рази.

7. Станом на 01.10.2019 року в Україні співвідношення кількості працюючих до кількості пенсіонерів складає 1,4. Це означає, що один працюючий утримує одного пенсіонера, що свідчить про неефективність солідарної системи пенсійного забезпечення, адже для того, щоб вона працювала результативно, на одного пенсіонера має припадати п'ять платників внесків.

8. Найбільший приріст як видатків Пенсійного фонду України з власних надходжень, спрямованих на виплату пенсій, так і коштів Держбюджету на пенсійні виплати спостерігався за період 2016-2018 роки та склав від 21,33% до 26,22% відповідно. Загальна кількість видатків ПФУ на виконання своїх функцій стала найбільшою у 2018 році, приріст в порівнянні з 2017 роком склав 15%.

9. В світовій практиці використовуються різні моделі пенсійних систем, які включають в себе різноманітні інститути соціального захисту - державне соціальне забезпечення, обов'язкове соціальне страхування, приватне пенсійне страхування тощо. В більшості країн діють комбіновані пенсійні системи, що поєднують державні розподільні, обов'язкові і добровільні накопичувальні елементи, такий тип пенсійної системи найбільш ефективний з точки зору фінансової стабільності та рівня виплачуваних пенсій.

10. Проведений аналіз практичного досвіду розвитку пенсійних систем зарубіжних країн показав, що впродовж останніх років у результаті реформування солідарних пенсійних систем значно зросла роль недержавного пенсійного забезпечення. Накопичуючи фінансові ресурси своїх учасників недержавні пенсійні фонди створюють джерело довготермінових інвестицій, забезпечують додаткові пенсійні виплати громадянам. Накопичувальні пенсійні фонди можуть бути реалізовані в різних видах, як у вигляді пенсійних програм державного пенсійного забезпечення, так і у вигляді професійно-галузевих схем пенсійного страхування.

11. З метою стимулювання розвитку недержавних пенсійних фондів запропоновано залучення пенсійних активів до фінансування високотехнологічних проектів підприємств, які працюють за пріоритетними напрямками розвитку сучасних технологій, що сприятиме проведенню

структурної перебудови економіки країни і ефективного розвитку фінансових механізмів державного управління пенсійною системою.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати ряд пропозицій щодо удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні:

1. Підготувати і впровадити законодавчо-нормативні акти Україні стосовно накопичувальної пенсійної системи.
2. Сформулювати інституційні складові частини накопичувальної системи на основі інформаційних технологій взаємодії Пенсійного Фонду України, роботодавців, застрахованих осіб, компаній з управління активами, банку-зберігача та створення програмного забезпечення;
3. Розробити та запровадити фінансові механізми зацікавленості для роботодавців, брати активну участь розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення.

Реалізація наведених пропозицій надасть можливість збалансувати розвиток пенсійної системи та забезпечить її стійкість. однорідність з міжнародними та європейськими стандартами та вимогами, активізує діяльність виконавчих органів влади, роботодавців і громадян щодо досягнення нових стандартів пенсійного забезпечення, а також підвищить конкуренції між інституціями державного та приватного пенсійного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1788-XII від 04.06.2019 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-152>.
3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 04.11.2018 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/>.
4. Про пенсійне забезпечення: Закон України № 1788-XII від 05.11.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
5. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України № 796-XII від 28.02.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>.
6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України № 2262-XII від 09.04.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>.
7. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України № 3721-XII від 16.12.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12>.
8. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України № 875-XII від 07.05.2017 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/875-12/ed20170507>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України № 2148-VIII від 19.12.2018 (зі змінами і

доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2148-19>.

10. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України № 3668-VI від 08.07.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>

11. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України №280-2014-п від 03.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-п>.

12. Бабенко А. Пенсійне забезпечення громадян – складова соціальної політики держави. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/.../12.pdf

13. Бевзенко О.В. Пенсійне страхування: сутність та порівняльна характеристика / О.В. Бевзенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: Економічні науки. - 2012. - № 3 (60). - С. 247-253.

14. Беринцева И.Н. Разработка пенсионной программы в системе социальной направленности деятельности организаций / И.Н. Беринцева // Изв. высш. учеб. заведений. Социология. Экономика. Политика. - 2014. - № 1. - С. 17-20.

15. Борисенко Н.Ю. Пенсионное обеспечение: Учебник / Н.Ю. Борисенко. - М.: «Дашков и К», 2010. - 576 с.

16. Бугас Н.В. Основні функції та завдання пенсійного забезпечення у фінансовій системі України / Н.В. Бугас, К.В. Палькевич. // Ефективна економіка. - 2013. - № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_37.

17. Буряченко О.Є. Сутність поняття пенсійного забезпечення в науковому дискурсі. / О.Є. Буряченко // Теорія та практика державного управління. - 2015. - Вип. 2 (49). - С. 90-97.

18. Демченко М.В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 20.9.

19. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

20. Єлісеєва Л.В. Пенсійна система України : виклики та перспективи / Л.В. Єлісеєва, Н.С. Примачук // Економічний аналіз : зб. наук.праць / ТНЕУ; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо- поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2016. – Том 23. – № 1. – С. 23-27.

21. Єрошенков С.Г. Анализ закономерностей пенсионного обеспечения за рубежом и определение фактического состояния пенсионной системы / С.Г. Ерошенков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.net.ru>.

22. Жмурко І.В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення / І.В. Жмурко // Бізнес- інформ. – 2014. – № 12. – С. 303-306.

23. Зайчук Б.О. Система пенсійного забезпечення сьогодні і завтра: коментар застосування закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» / Б. О. Зайчук, В. С. Никитенко, В. І. Семендяєва. - К. : «Формат» ВПД, 2004. - 352 с.

24. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33968-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2014-rik/>

25. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33970-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2015-rik/>

26. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33972-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2016-rik/>

27.Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33974-zvit-pro-vykonannya-pokaznykiv-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2017-rik/>

28.Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/1545965-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2018-rik-2/>

29.Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2019 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/1545965-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2019-rik-2/>

30.Калашников С.В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах / С.В. Калашников // Ефективна економіка. – 2016. – № 1. – 47 с.

31.Кірян Т.М. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери: [монографія] / За ред. д.ф, проф. Т.М. Кір'ян // В-во Чабаненко Ю., 2016. – 398 с.

32.Костюк В.Л. Право на пенсійне забезпечення в умовах сьогодення: науково-теоретичний аспект / В.Л. Костюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15kvlna.pdf>.

33.Леваєва Л.Ю., Кучеренко М.А. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні / Леваєва Л.Ю., Кучеренко М.А. // Економічний вісник університету. Випуск № 36/1. – 2018. – С. 215-229.

34.МакТаггарт Г. Досвід реформування пенсійної системи у країнах Східної Європи та СНД у порівнянні з проведенням пенсійної реформи в Україні / Г. МакТаггарт. – Режим доступу: www.pension.kiev.ua/files/dosvid.porivn.Ukr.pdf.

35.Мамчур В.А. Інституційні фактори розвитку системи накопичувального пенсійного забезпечення / В.А. Мамчур // МДУ. Економіка і суспільство. – 2016. - №3. – С. 360-369.

36.Міндова О.І. Теоретичний аналіз економічної сутності пенсійного забезпечення / О.І. Мінова // Науковий вісник Херсонського державного університету. - Випуск 17. Частина 4. - 2016. - С. 102-106.

37.Мосейко В.В. Генезис пенсионных систем как проявление социальной функции государства [Електронний ресурс] / В.В. Мосейко - Режим доступу: www.rusrand.ru/Doklad5/Moseiko.pdf.

38.Накопичувальна пенсійна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/december/issue-97/article.html>

39.Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

40.Панченко І.В. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: стан і перспективи розвитку. Управління розвитком–2015. № 5 (102). С. 43–44.

41.Пенсия и социальные пособия в Австралии [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <https://visasam.ru/emigration/australiafrica/pensiya-v-avstralii.html>.

42.Пенсійна система Німеччини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua/files/articles/203/49/Germany.pdf>.

43.Пенсійне забезпечення : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А. М. Слюсар та ін. ; за ред. О. М. Ярошенка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2017. – 308 с.

44.Пенсійні правовідносини в Україні: монографія / Н.М. Хуторян, Я.В. Сімутіна, М.П. Стадник та ін.; відп. ред. Н.М. Хуторян, Я.В. Сімутіна. Київ: Юрид. думка, 2013. - С. 53.

45.Пищуліна О. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії / О. Пищуліна, О. Коваль, Т. Пищуліна. – Київ: Центр Разумкова, 2017. – 456 с.

46. Пікус Р.В., Хемій А.С. Реформування пенсійних систем зарубіжних країн: досвід для України / Р.В Пікус, А.С. Хемій // Науково-практичний збірник. Финансовые услуги. – 2017. - №2. С. 6-9.

47. Світовий досвід пенсійної реформи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/>

48. Світовий досвід у реформуванні пенсійних систем [Електронний ресурс]. - 2018. - Випуск 4, серпень. – Режим доступу : www.finrep.kiev.ua.

49. Соколик М. Методологія моделювання пенсійного забезпечення на заощаджувальних засадах. Економіка і прогнозування. 2018. - № 1. - С. 42–59.

50. Соломка О.М. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.08 / О.М. Соломка // Харківський нац. у-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2006. – 18 с.

51. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2014 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014.pdf.

52. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2015 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/07.pdf.

53. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/08/zb.pdf.

54. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb.pdf.

55. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018.pdf.

56. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2019 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_sz.pdf.

57. Стопчак А. Світовий досвід розвитку недержавного пенсійного страхування / А. Стопчак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 5(1). – С. 117-122.

58. Петрушка О.В. Корпоративне пенсійне страхування як складова соціального захисту найманих працівників/ О.В. Петрушка // Збірник наук. праць Других наукових читань пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. – лист. 2016 р., м. Тернопіль – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С.101-103.

59. Теоретичний аналіз економічної сутності пенсійного забезпечення / О. І. Міндова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2016. - Вип. 17(4). - С. 102-106.

60. Ткаченко Н.В. Вектори побудови пенсійних систем у країнах Європейського Союзу / Н.В. Ткаченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. - 2014. - Вип. 40. - С. 32-42.

61. Умурзаев Б.Х. Роль и место пенсионного обеспечения в экономических отношениях людей в условиях углубления рынка / Б.Х. Умурзаев // Трудовое право. – 2016. – № 7. – С. 56-60.

62. Цікановська Н.А. Формування ринку недержавних пенсійних фондів в Україні / Н. Цікановська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua/portal>.

63. Яковлева Я.С. Скандинавская модель всеобщего благосостояния: трансформация в условиях кризиса // Современные научные исследования и инновации. 2016. № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://web.snauka.ru/issues/2016/02/64338>.

64.Australia [Электронный ресурс] – Режим доступа:
[http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec043.pdf?
expires=1496170053&id=id&accname=guest&checksum=670ED05AA70C23FC44AA9A04A8A8A55A](http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec043.pdf?expires=1496170053&id=id&accname=guest&checksum=670ED05AA70C23FC44AA9A04A8A8A55A).

65.ILO Convention no.102 on Minimum standards for social security,
1952 // International Labour Organization [Электронный ресурс]. – Режим
доступу: [http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?
p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INS_TRUMENT_ID:312247](http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INS_TRUMENT_ID:312247).

66.OECD (2015), Pensions at a Glance 2018: OECD and G20 indicators,
OECD Publishing, Paris. DOI: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2018-en.

67.Stalebrink O.J. (2014). Public pension funds and assumed rates of return:
an empirical examination of public sector defined benefit pension plans, American
review of public administration. № 1(44), P. 92–111.

68.Sweden [Электронный ресурс] – Режим доступа:
[http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec079.pdf?
expires=1496180555&id=id&accname=guest&checksum=DD2F5AF5CE693E728565F077C1439950](http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec079.pdf?expires=1496180555&id=id&accname=guest&checksum=DD2F5AF5CE693E728565F077C1439950).

69.United Kingdom [Электронный ресурс] – Режим доступа:
[http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec082.pdf?
expires=1496177327&id=id&accname=guest&checksum=CA0C19F733051D8F1B8C0C7F41503C47](http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec082.pdf?expires=1496177327&id=id&accname=guest&checksum=CA0C19F733051D8F1B8C0C7F41503C47).

70.United States [Электронный ресурс] – Режим доступа:
[http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec083.pdf?
expires=1496174919&id=id&accname=guest&checksum=DCE34C9557D6DDDA3D8B420E62E42893](http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec083.pdf?expires=1496174919&id=id&accname=guest&checksum=DCE34C9557D6DDDA3D8B420E62E42893).

Трактування сутності поняття «пенсійне забезпечення»*

№	Джерело	Сутність поняття
1	2	3
1.	Бевзенко О.В.	Система заходів та принципів, направлених на забезпечення трудовими (за віком, у зв'язку з інвалідністю, в разі втрати годувальника, за вислугу років) та соціальними пенсіями усіх непрацездатних громадян (за виключенням короткотермінової втрати працездатності у випадку хвороби) за рахунок суспільних фондів споживання чи коштів державного бюджету.
2.	Беринцева І.Н.	Система соціально-політичних та економічних відносин у межах проведеної державою соціальної політики, що забезпечує соціальний захист громадян, які не мають можливості продовжувати свою трудову діяльність.
3.	Борисенко Н.Ю.	Грошові відносини з приводу розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, доходів від зовнішньоекономічної діяльності й частини національного багатства з метою формування грошових коштів для матеріального захисту населення від соціального ризику втрати трудового або іншого постійного доходу для працюючих - унаслідок втрати працездатності при настанні старості, інвалідності; для непрацездатних членів сім'ї - внаслідок інвалідності, втрати годувальника; для окремих категорій працюючих - після досягнення встановленого стажу роботи у визначених сферах трудової діяльності.
4.	Буряченко О.Є.	Процес матеріальної підтримки індивіда, безпосередньо пов'язаний з його трудовою діяльністю, терміни та умови якого залежать від розміру заробітної плати, стажу роботи, умов праці та ін.

5.	Єрошенков С.Г.	Грошова форма матеріального забезпечення для людей, які стають непрацездатними з різних причин.
6.	Жмурко І.В.	Один із основних видів соціального забезпечення непрацездатних громадян, єдиним джерелом засобів для їх існування, а також одним із видів соціального забезпечення населення, який пов'язаний з виплатою щомісячних, і як правило, довічних грошових виплат - пенсій - непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин: старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених чинним законодавством.
7.	Костюк В.Л.	Відокремлена частина національного доходу, яка має свою специфіку, відмінну від інших частин тим, що спрямовується на створення нормальних життєвих умов для непрацездатних членів суспільства.
8.	Соломко О.М.	Система інститутів (правил і організацій) та механізмів їх взаємодії, що акумулюють кошти через розподільчий (податки) й нагромаджувальний (страхування) канали, амортизують

Закінчення табл. А.1

1	2	3
		наслідки соціальних ризиків, що прогножуються (зміна матеріального стану працюючих та інших категорій громадян унаслідок настання старості, інвалідності, втрати годувальника) відповідно до визначених соціальних технологій і національних правил, які мінімізують наслідки зміни матеріального становища.
9.	Умурзаєв Б.Х.	Сукупність економічних відносин з приводу виробництва і розподілу в грошовій формі частини новоствореного продукту, необхідного для задоволення потреб непрацездатних категорій суспільства.
10.	Хуторян Н.М., Сімутіна Я.В.	Правовідносини, що передбачені нормами пенсійного законодавства соціально-економічні відносини щодо призначення та виплати уповноваженими суб'єктами

	правоздатним суб'єктам пенсії для реалізації останніми своїх прав і свобод та сприяння їх соціальної захищеності.
--	---

**Примітка: складено автором за джерелами: [13, с. 249; 14, с. 18; 15, с. 37; 17, с. 93; 21; 22, с. 304; 32; 50, с. 4; 61, с. 52; 44, с. 32]*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародний досвід реформування системи пенсійного забезпечення та можливості його імплементації в Україні

Формування систем пенсійного забезпечення в провідних країнах світу почалося досить давно, уряди держав регулярно переглядають, доповнюють та модернізують пенсійні системи відповідно до соціально-економічної ситуації в країні. Крім цього, важливу роль в пенсійній системі відіграє недержавне пенсійне забезпечення. Використовуються різні моделі пенсійних систем, які включають в себе різноманітні інститути соціального захисту - державне соціальне забезпечення, обов'язкове соціальне страхування, приватне пенсійне страхування тощо [46, с. 7].

В практиці більшості країн світу діють комбіновані пенсійні системи, що поєднують державні розподільні, обов'язкові і добровільні накопичувальні елементи (див. рис. 3.1). Змішаний тип пенсійної системи найбільш ефективний з точки зору фінансової стабільності та рівня виплачуваних пенсій [67].

Слід зазначити, що у чистому вигляді накопичувальна і розподільна моделі рідко присутні в світовій практиці, так само як і модель, в якій одночасно були присутні б і обов'язкова, і добровільна накопичувальна частини [46, с. 7].

Однією з головних задач пенсійної системи будь-якої країни світу є забезпечення відповідного стабільного рівня доходів пенсіонерів та збереження при цьому своєї фінансової стійкості.

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (далі - ОЕСР), з 2015 року до кінця 2018 року зміни в свої пенсійні системи внесли 26 країн, з загальних 34, що до неї входять [66]. У дев'яти країнах це були реформи, що зачіпають більшість населення, в інших зміни торкнулися

окремих груп працівників (наприклад, приватного або державного сектора)

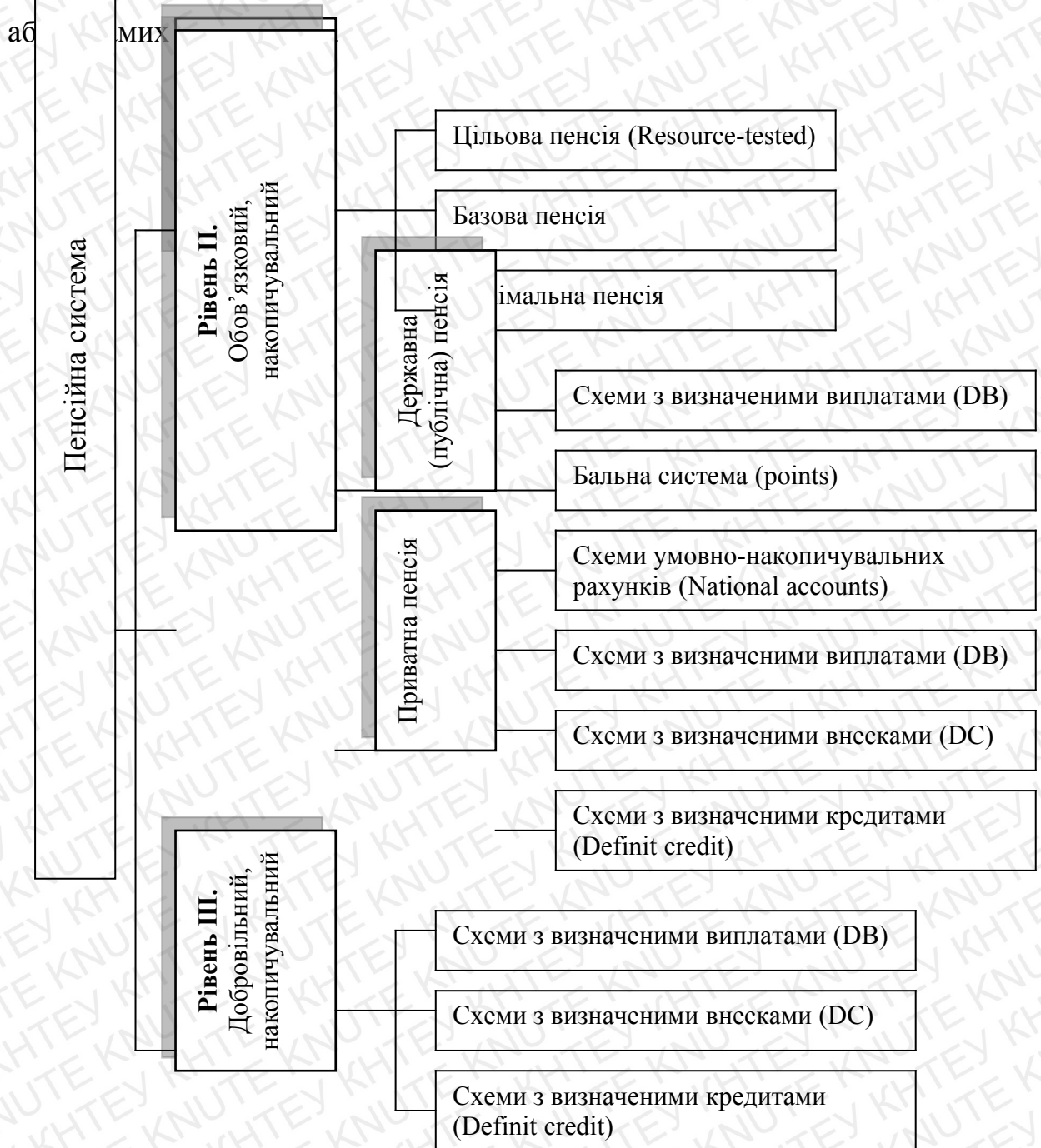

Рис. 3.1 Загальна структура пенсійних систем зарубіжних країн*

*Примітка: складено автором за джерелом [46]

Процес старіння населення світу прогресує. Згідно прогнозу ОЕСР, частка осіб у віці 65 років і старше має збільшитися з 8% від кількості загального населення в світі на кінець 2018 року, до майже 18% у 2050 році, і від 16% до 27% серед країн-членів ОЕСР. Серед країн-членів ОЕСР частка

населення, вік якого буде більше 75 років у 2050 році буде дорівнювати частці населення, що старше 65 років сьогодні [66].

На сьогодні самою соціальною у світі вважається пенсійна система Швеції [34; 47; 60, с. 34]. Така система дозволяє підтримувати досить високий рівень пенсій, відшкодовуючи пенсіонерам від 60 до 80% розміру їх заробітної плати. Таких високих результатів досягли завдяки використанню різних складових, що передбачені пенсійною системою, а саме: обов'язковий внесок з кожного працівника складає 18,5% від заробітної плати, при тому в рівних частинах сплачують роботодавець і найманий працівник, частина 16% від цієї суми перераховується до солідарної системи пенсійного забезпечення, а інша частина 2,5% - на індивідуальний накопичувальний рахунок працівника який може бути розміщений в одному з 800 пенсійних фондів з мінімальною прибутковістю в 3% річних. Держава жорстко регулює діяльність пенсійних фондів, зокрема обмежуючи прямі інвестиції в нерухомість або надання прямих позик. З сум, які відраховуються до солідарної системи складаються умовні накопичення шведів, що постійно індексуються з урахуванням зростання розміру заробітної плати та демографічної ситуації в країні. Досягнувши 61 річного віку громадяни Швеції можуть претендувати на отримання виплат з умовно-накопичувальної пенсії [63].

Слід зазначити, що 90% найманих працівників беруть участь в умовно-обов'язкових професійних пенсійних програмах (для білих комерційних, блакитних комерційних, співробітників центрального і місцевого урядів). Обов'язкова участь в таких фондах передбачається в колективних договорах з роботодавцем. Як правило, на цьому рівні пенсійної системи внесок становить 2% до 5% від заробітної плати. Деякі професійні програми дозволяють ранній вік виходу на пенсію - в 55 років, але частіше за все, передбачають загальний вік виходу на пенсію в 65 років [68].

Шведам, які отримували невисокий розмір заробітної плати, держава з суми отриманих податків виплачує гарантовану мінімальну пенсію у розмірі

близько 800 євро. У повному обсязі право на отримання пенсії у громадян наступає починаючи з 65 років, але тільки для тих, які проживають в країні 40 і більше років. Пенсіонерам з низьким рівнем пенсії надаються державні субсидії на житло, які компенсують до 93% витрат на його оплату [68]. Підсумовуючи вище зазначене можна сказати, що пенсійна система Швеції складається з 3-х рівнів: гарантованої державою, накопичувальної частини та умовно-накопичувальної частини, спільне використання яких дозволило досягти високого рівня отримуваних пенсій.

Достатньо розвиненою пенсійною системою можна назвати пенсійну систему Австралії. Отримувати пенсію можуть громадяни країни і іммігранти з постійною візою, які пройшли ценз осілості: прожили на території країни не менше 10 років. Час проживання обчислюється сумарно, але один з періодів повинен бути не менше п'яти років постійного проживання в країні. Право виходу на пенсію і відповідно на її отримання наступає з 65 років, незалежно від статі. До 2023 року уряд країни планує підвищити пенсійний вік до 67 років. Пенсія в Австралії складається з двох частин: державної та приватної (накопичувальної). На державну пенсію мають право претендувати всі жителі країни, які досягли 65 років і відповідають цензу осілості [41].

Щодо стажу і місця роботи то вони не мають значення для отримання державної пенсії, її виплачують навіть тим, хто ніколи в своєму житті не працював. Розмір пенсії напряму залежить від сімейного стану, кількості дітей на утриманні, розміру річного доходу і наявності майна у власності. Так, максимальна сума пенсії може складати 1590 доларів за місяць на самотнього пенсіонера і 1200 доларів для тих пенсіонерів, які перебувають в законному шлюбі.

Австралійці з офіційним місцем роботи можуть розраховувати на приватну або накопичувальну пенсію. Так, в Австралії законодавчо закріплений обов'язок роботодавців по відрахуванню 9% від заробітної плати працівника в приватний пенсійний фонд за умови, що працівник старший 18

років і працює більше 30 годин на тиждень. До 2025 року уряд планує збільшити відсоток таких відрахувань до позначки 12%. При цьому пенсійний фонд працівник має право вибрати сам. Накопичувальну частину пенсії можна збільшити, якщо скористатися програмою Super Cocontribution. За кожен додатковий внесок до пенсійного фонду з боку працівника, держава додає певну суму. Державна доплата залежить від величини внеску працівника і розміру його річного доходу [64].

Зазначимо, що на сьогодні австралійська пенсійна система об'єднує дві складові: державну та приватну пенсії. Державна пенсія по старості (age pension) - перерозподільна пенсія, що фінансується з державного бюджету. Приватна пенсія зобов'язує усіх працюючих, без винятку, робити внески до приватних фондів у розмірі 9% від заробітної плати.

Система державного пенсійного забезпечення у Великобританії носить назву «Національна система страхування» та включає два види пенсій: базову, виплати за якою здійснюються в однаковому розмірі для всіх застрахованих осіб, та страхову або додаткову, розмір якої встановлюється пропорційно до величини середніх доходів одержувача за весь період його трудової діяльності [47]. З жовтня 2012 року уряд Великобританії почав впроваджувати нову економічну систему персоніфікованих пенсійних рахунків з визначеними внесками, що буде поетапно впроваджуватись протягом 5 років. Наймані працівники віком від 22 років до пенсійного віку, встановленого для отримання державної пенсії (61 рік для жінок і 65 років для чоловіків), заробітна плата яких становить від 8 до 43 тис. фунтів стерлінгів на рік, автоматично зараховуються до числа учасників обов'язкової накопичувальної пенсійної системи. Ця система сприятиме зростанню довгострокових пенсійних заощаджень сімей з низьким рівнем доходу і зменшенню фінансового навантаження на солідарну пенсійну систему [69].

Пенсійна система США за накопичувальним принципом дає можливість її громадянам з досягненням ними пенсійного віку отримувати

три види пенсій: державну, корпоративну (за місцем роботи) та індивідуальну, шляхом відкриття особистого пенсійного рахунку. Завдяки використанню багатокомпонентної пенсійної системи уряд США гарантує своїм громадянам мінімальний соціальний захист, стимулює населення дбати про власну забезпечену старість та створює всі умови для розвитку потужного внутрішнього інвестиційного ресурсу [70].

У солідарній системі пенсіонери отримують пенсійні ресурси, що формуються за рахунок сьогодні працюючих платників податків. До накопичувальних систем належать як державні, так і приватні пенсійні програми. У США існує два види накопичувальних пенсійних програм:

- ✓ зі встановленими виплатами, що гарантує учасникам фіксований розмір пенсії, який визначається виходячи з розміру зарплати та стажу роботи;
- ✓ зі встановленими внесками, які сплачуються роботодавцями та найманими працівниками в рівних частинах [70].

В США крім участі у групових корпоративних пенсійних програмах кожен громадянин може відкрити й свій особистий пенсійний рахунок (в комерційних банках, інвестиційних фондах, страхових компаніях), накопичення з якого можна зняти тільки після досягнення людиною 60 років. Власник рахунку може сам приймати інвестиційні рішення щодо ефективного розміщення накопичених фінансових ресурсів або довірити управління рахунком спеціальним фінансовим інститутам.

Пенсійна система Німеччини також побудована на основі трирівневої моделі. Перший рівень становить державне обов'язкове пенсійне страхування, в якому задіяні наймані працівники з окремих професійних груп і самозайняте населення. Бюджет федерального фонду пенсійного страхування формується за рахунок відрахувань працівника і роботодавця в сумі 19,9 % від фонду заробітної плати [42]. Вагомим індикатором при визначенні розміру пенсій виступає робочий стаж. Вік виходу на пенсію однаковий для чоловіків та жінок – 65 років. Другий рівень - становить

виробниче пенсійне страхування, певні підприємства доручають банкам, страховим фондам накопичувати внески, які перераховуються роботодавцями у розмірі обговореної з працівником частини заробітної плати. Третій рівень – приватне пенсійне забезпечення, яке здійснюється працівником особисто шляхом формування своєї майбутньої пенсії. Недержавні пенсійні фонди розробляють і пропонують приватним особам різні накопичувальні програми з короткостроковими та довгостроковими вкладками, орієнтовані на отримання додаткової пенсії за рахунок накопичених сум. Німецька модель державного пенсійного страхування характерна також для таких країн, як Франція, Австрія, Італія та більшості інших країн Західної Європи [42].

Отже, важливою умовою реформування системи пенсійного забезпечення в Україні, в сучасних економічних умовах, може стати зарубіжний досвід організації систем додаткового пенсійного забезпечення, формування декілька джерел отримання доходу після виходу на пенсію. Існування такого додаткового пенсійного доходу в різних формах як в країнах ЄС, так і в інших країнах світу свідчить про ефективність підходу, коли фінансовий тягар забезпечення соціального захисту в країні розподіляється між державою, працівником і роботодавцем. Додаткові системи пенсійного забезпечення використовують, в основному, по накопичувальному принципу і можуть бути реалізовані в різних видах, як у вигляді пенсійних програм державного пенсійного забезпечення, так і у вигляді професійно-галузевих схем пенсійного страхування. Основною перевагою функціонування трирівневої пенсійної системи є можливість чіткого співвідношення розмірів і термінів виплат внесків з розмірами майбутніх виплат, а також можливістю застрахованої особи особисто здійснювати контроль за збереженням коштів на індивідуальних накопичувальних рахунках. Це дасть можливість оптимізувати фінансові потоки, пов'язані з соціальним захистом непрацездатного населення і, у перспективі, вирішити проблеми макроекономічного характеру.

3.2. Напрями вдосконалення пенсійного забезпечення в Україні

На функціонування пенсійної системи в Україні вплинули не тільки несприятлива демографічна ситуація, пов'язана зі зміною співвідношення осіб працездатного і непрацездатного віку, а й негативними економічними та фінансовими показниками. Спроби на протязі багатьох років трансформувати систему пенсійного забезпечення з метою наближення існуючих економічних реалій поки що не дали особливих результатів. Запровадження недержавного пенсійного забезпечення не має відчутного впливу на соціальне становище в країні. На даний момент виплати в межах державного пенсійного забезпечення слугують основним джерелом доходу для третини населення країни. Тож від ефективності виконання державним пенсійним фондом властивих йому функцій безпосередньо залежить соціально-економічний розвиток нашої країни.

Зазначимо, що починаючи з 2004 р., із прийняттям Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [3], розпочалось формування нової пенсійної системи, яка повинна надати можливість забезпечення громадян країни достатнім соціальним рівнем забезпечення після закінчення трудової діяльності. Реформування пенсійної системи надасть можливість встановити пряму залежність розміру майбутніх пенсійних виплат безпосередньо від кожної працюючої людини, а не лише від держави. Сутність пенсійної реформи полягає в переході до трирівневої пенсійної системи, де третім рівнем є система недержавного пенсійного забезпечення [23, с.12].

Трирівнева пенсійна система гарантує, що кошти на рахунках Державного та недержавних пенсійних фондів є безпосередньою власністю пенсіонерів. Тому після досягнення пенсійного віку їм буде виплачуватися солідарна пенсія, а також додаткова пенсія з індивідуальних рахунків недержавних пенсійних фондів [23, с. 74].

Недержавний пенсійний фонд (далі - НПФ) – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства),

функціонує та провадить діяльність винятково з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законодавством порядку [35, с. 362].

При цьому добровільні накопичення використовуються для виплати у вигляді додаткових дострокових пенсій, які формуються за рахунок індивідуальних внесків працюючих і виплачуються з настанням обставин, що дають право на пенсійне забезпечення згідно з чинним законодавством, розмір якої визначається виходячи із суми страхових платежів. Слід звернути увагу і на те, що система додаткових виплат може носити як добровільний, так і обов'язковий характер.

Слід зазначити, що ефективність накопичувальної системи пенсійного забезпечення може залишатися низькою до того часу, поки в країні та її регіонах не вдасться забезпечити відповідні економічні й інституційні передумови: високий рівень заробітної плати; довіру громадян до фінансових інститутів тощо.

У рамках недержавної (добровільної-накопичувальної) пенсійної системи частина доходів громадян має бути передана до недержавного пенсійного фонду для подальшого його накопичення у вигляді пенсійного пулу, який після настання пенсійних підстав буде розподілений і виплачений. Слід пом'ятати, що саме рівень заробітної плати є індикатором та однією з основних інституційних складових формування та розвитку інститутів недержавного пенсійного забезпечення.

Але підвищення ставок відрахування до пенсійної системи не здатне розв'язати проблеми фінансової стабільності, тому що підвищує макроекономічний ризик і перешкоджає фінансовій стабільності в країні, сприяє зростанню інфляційних процесів, підвищенню цін на продукти та послуги, сприяє схильності до ухиляння від сплати внесків і збільшення частки тіньової економіки.

Накопичувальний (другий) рівень пенсійної системи, припускає, що утримання із зарплати (доходу) акумулюватимуться на накопичувальних рахунках НПФ персоніфіковано і надалі можуть використовуватися особисто застрахованою особою і тільки нею (чи її спадкоємцями). Або, як варіант, гроші перераховуватимуться до Накопичувального Пенсійного Фонду, який повинен був створити ПФУ, як це передбачено на сьогодні [ч. 5 ст. 78 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» \[2\]](#).

Відповідно, із запровадженням накопичувальної пенсійної системи, крім відрахувань до Пенсійного Фонду до солідарної системи (22 % єдиного соціального внеску (далі - ЄСВ), українців зобов'язують здійснювати внески на свій особовий рахунок, якими розпоряджатимуться НПФ.

З 1.01.2019 року в Україні мала почати функціонувати накопичувальна пенсійна система. Це прописано в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» [9]. При цьому Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) було доручено до 1 липня 2018 року підготувати низку документів, щоб накопичувальна пенсійна система змогла запрацювати. Він зробив законопроект від 06.11.2018 р. № 9224-1 та від 10.07.2017 р. № 6677), але депутати їх не затвердили.

Остаточний варіант усіх пенсійних змін наразі передбачити складно. Спершу будуть відраховувати з заробітної плати (доходу) 2%, щорічно розмір внесків збільшуватиметься на 1%, поки сума відрахувань не досягне 7 %. Зважаючи на те, що із заробітної плати традиційно утримують податок на доходи фізичних осіб (на сьогодні - за ставкою 18 %), а також 1,5 % на військовий збір, передбачається, що КМУ розробить пропозиції щодо поступового зниження протягом 2020-2022 років зниження розміру податку на доходи фізичних осіб до 15% з одночасним спрямуванням вивільнених коштів до НПФ, а також поступового, протягом 2022-2023 років скасування військовий збір [38].

Утримувати й перераховувати накопичувальні внески повинні будуть роботодавці, у випадку коли особа застрахована самостійно (наприклад,

ФОП або незалежні професіонали, такі як адвокати, нотаріуси) і не має агента-страховика, то в цьому випадку страхові внески сплачуватиме сама застрахована особа.

Кошти накопичувальної системи пенсійного забезпечення відображаються на накопичувальному пенсійному рахунку до досягнення пенсійного віку, у разі відстрочення часу призначення пенсії за віком у період після досягнення такого віку - з дня закінчення строку відстрочення дати призначення пенсії за віком у солідарній системі. Передбачено: якщо особа не сплачувала страхові внески під час навчання, в період визнання інвалідом, тимчасового виїзду за кордон тощо, за нею зберігається право на набутий страховий стаж та право на пенсійні активи, зараховані на її накопичувальні пенсійні рахунки в накопичувальній системі пенсійного страхування [38].

Збереження пенсійних накопичень і їх примноження за рахунок інвестиційного прибутку знаходиться в розпорядженні фінансових установ, що виконують функції з управління активами НПФ. Таким чином, від результативності роботи цих установ залежить спроможність фонду здійснювати пенсійні виплати. Досвід зарубіжних країн засвідчує, що немає іншого шляху для завоювання довіри вкладників, аніж відкритість інформації та зрозуміла система оцінки результатів роботи фондів [49, с. 46].

Однією з проблем, що гальмує розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення, є несприйняття її як альтернативи державній системі. Останніми роками замість комплексного розвитку всієї пенсійної системи йде однобічне нарощування ресурсів Пенсійного фонду (і це називається пенсійною реформою). При цьому коштів не вистачає, й у 2018 р. дефіцит ПФ становив, за попередніми підрахунками, 32%, і це при тому, що в Україні один із найвищих у світі обов'язкових зборів до ПФ, а середня пенсія за віком набагато менша, ніж у Європі.

Значною проблемою розвитку недержавних пенсійних фондів є низька фінансова грамотність населення, тому ступінь поширення фінансових

послуг в Україні є нижчим порівняно з європейськими державами. Так, за результатами першого всеукраїнського соціологічного дослідження «Фінансова грамотність і обізнаність в Україні» було встановлено, що 39% населення нашої країни не мають банківських рахунків. Більшість громадян користуються лише базовими фінансовими послугами, серед яких оплата комунальних платежів через банк (72%), користування пластиковою картою (68%), проведення платежів через термінали платіжних систем (38%). Населення практично не користується так званими інвестиційними послугами, зокрема такими фінансовими інструментами, як акції, облігації чи інвестування в недержавні пенсійні чи інвестиційні фонди. При цьому українці не зацікавлені в отриманні більшого обсягу інформації про фінансові продукти. Це пояснюється низкою причин (браком коштів для здійснення інвестицій, слабкою довірою до фінансової системи взагалі чи простим нерозумінням того, як користуватися фінансовими послугами) [40, с. 43].

Для запровадження й функціонування обов'язкової накопичувальної системи в Україні необхідним є забезпечення таких умов [62]:

- першочерговим і об'єктивним завданням є підвищення рівня заробітної плати застрахованих осіб і її детінізація. Оскільки внески до Накопичувального фонду відраховуватимуться безпосередньо із заробітної плати громадян, це не має негативно вплинути на реальний рівень доходів;
- забезпечення економічного зростання в країні за щорічного збільшення ВВП не менше ніж на 2%;
- виплата пенсій у солідарній системі пенсійного забезпечення на рівні прожиткового мінімуму;
- збалансованість бюджету Пенсійного фонду України, що, видатки на виплату пенсій у солідарній системі мають забезпечуватися за рахунок власних надходжень Фонду, тобто передбачають його бездефіцитність;
- формування інституційних складових частин накопичувальної системи (системи персоніфікованого обліку пенсійних накопичень,

автоматизованого звітування про стан накопичувальних пенсійних рахунків, системи акумуляції й обліку внесків, сумісної із системою електронних переказів банків) на основі інформаційних технологій взаємодії Пенсійного фонду, роботодавців, застрахованих осіб, компаній з управління активами, банку-зберігача та створення програмного забезпечення;

➤ використання досвіду роботи системи недержавного пенсійного забезпечення, який є необхідним насамперед для оцінювання ефективності механізму інвестування пенсійних активів, що є практично однаковим і в обов'язковій, і в добровільній накопичувальних пенсійних системах.

Система добровільного недержавного пенсійного забезпечення за пенсійними схемами з визначеними внесками вимагає менших адміністративних витрат. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Цей рівень пенсійної системи ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень із метою отримання громадянами пенсійних виплат, що буде доповненням до виплат із системи загальнообов'язкового пенсійного страхування (першого та другого рівнів) [35, с. 366].

Таким чином, дослідження шляхів удосконалення, реформування пенсійної системи України, їх упровадження мають першочергове значення. Актуальність цих шляхів підвищується у зв'язку з тим, що вдосконалення пенсійної реформи відповідатиме вдосконаленню всієї економічної системи, тому що створення обов'язкового накопичувального фонду та системи недержавних пенсійних фондів створить додаткові стимули для виходу економіки з тіні та сформує великий потенціал фінансових ресурсів для інвестування й розвитку економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі було доведено, що пенсійне забезпечення є основною складовою соціального захисту населення як в Україні, так і в інших країнах світу, головним завданням його є створення високого рівня соціального захисту всіх верств населення держави.

За результатами досліджень, проведених в роботі, можна зробити наступні висновки.

1. На сьогодні однією з головних гарантій фінансового забезпечення непрацездатних громадян в системі соціального захисту є пенсійне забезпечення, що являє собою матеріальну допомогу особам, які не здатні утримувати себе самостійно та впливає з самої сутності соціальної функції держави.

2. Узагальнюючи існуючі в літературі підходи до трактування поняття «пенсійне забезпечення» визначено, що пенсійне забезпечення є структурною частиною системи соціального захисту населення, відповідно нормативно-правових основ встановлених державою, спрямованих на організаційно-адміністративні та економічні заходи щодо захисту своїх громадян унаслідок закінчення трудової діяльності, інвалідності або втрати годувальника.

3. Пенсійна система України складається з трьох рівнів – солідарної системи, накопичувальної системи, та системи недержавного пенсійного забезпечення. Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», державні пенсії мають наступні види: пенсії за віком, пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства) та пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

4. За останні роки (2014-2019), слід зазначити, що в Україні відбулось вагоме зменшення людей пенсійного віку, чисельність яких з 2014 року по

2019 рік скоротилась на 2,06 млн. осіб, а в відсотковому відношенні – на 15,27%, у середньому темпи скорочення становили 2% щороку Основними причинами такого показника є висока смертність населення та збільшення пенсійного віку.

5. Найбільша чисельність пенсіонерів, що отримують пенсії за віком, ця частка коливається 73-77% від загального обсягу вітчизняних пенсіонерів. В 2019 році питома вага пенсіонерів, які отримують пенсію: за віком – 76%, за інвалідністю – 12%, пенсію у разі втрати годувальника- 5% та пенсію за вислугу років - 5%. Незначну частку займають соціальні пенсії – 0,73% та пенсії на довічне утримання суддів у відставці – 0,03% від загальної чисельності пенсіонерів.

6. Середній розмір пенсій в Україні за останні роки збільшується за всіма видами. В 2019 році розмір пенсії за віком склав 2648,2 грн., збільшився на +1126,6 грн., порівняно з 2014 роком; пенсія по інвалідності становила 2118,6 грн., проти 1406,5 грн. в 2014 р.; пенсія у разі втрати годувальника збільшилась на 90%, з 1303,8 грн. (2014 рік) до 2491,4 грн., пенсія за вислугою років збільшилась на 80% (3970,6 грн.) та соціальна пенсія – на 52% (1499,6 грн.), пенсії на довічне грошове утримання суддів у відставці також збільшилась з 12176,8 грн. в 2014 році до 28702,4 грн., практично в 2,5 рази.

7. Станом на 01.10.2019 року в Україні співвідношення кількості працюючих до кількості пенсіонерів складає 1,4. Це означає, що один працюючий утримує одного пенсіонера, що свідчить про неефективність солідарної системи пенсійного забезпечення, адже для того, щоб вона працювала результативно, на одного пенсіонера має припадати п'ять платників внесків.

8. Найбільший приріст як видатків Пенсійного фонду України з власних надходжень, спрямованих на виплату пенсій, так і коштів Держбюджету на пенсійні виплати спостерігався за період 2016-2018 роки та склав від 21,33% до 26,22% відповідно. Загальна кількість видатків ПФУ на виконання своїх функцій стала найбільшою у 2018 році, приріст в порівнянні з 2017 роком склав 15%.

9. В світовій практиці використовуються різні моделі пенсійних систем, які включають в себе різноманітні інститути соціального захисту - державне соціальне забезпечення, обов'язкове соціальне страхування, приватне пенсійне страхування тощо. В більшості країн діють комбіновані пенсійні системи, що поєднують державні розподільні, обов'язкові і добровільні накопичувальні елементи, такий тип пенсійної системи найбільш ефективний з точки зору фінансової стабільності та рівня виплачуваних пенсій.

10. Проведений аналіз практичного досвіду розвитку пенсійних систем зарубіжних країн показав, що впродовж останніх років у результаті реформування солідарних пенсійних систем значно зросла роль недержавного пенсійного забезпечення. Накопичуючи фінансові ресурси своїх учасників недержавні пенсійні фонди створюють джерело довготермінових інвестицій, забезпечують додаткові пенсійні виплати громадянам. Накопичувальні пенсійні фонди можуть бути реалізовані в різних видах, як у вигляді пенсійних програм державного пенсійного забезпечення, так і у вигляді професійно-галузевих схем пенсійного страхування.

11. З метою стимулювання розвитку недержавних пенсійних фондів запропоновано залучення пенсійних активів до фінансування високотехнологічних проектів підприємств, які працюють за пріоритетними напрямками розвитку сучасних технологій, що сприятиме проведенню

структурної перебудови економіки країни і ефективного розвитку фінансових механізмів державного управління пенсійною системою.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати ряд пропозицій щодо удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні:

1. Підготувати і впровадити законодавчо-нормативні акти Україні стосовно накопичувальної пенсійної системи.
2. Сформулювати інституційні складові частини накопичувальної системи на основі інформаційних технологій взаємодії Пенсійного Фонду України, роботодавців, застрахованих осіб, компаній з управління активами, банку-зберігача та створення програмного забезпечення;
3. Розробити та запровадити фінансові механізми зацікавленості для роботодавців, брати активну участь розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення.

Реалізація наведених пропозицій надасть можливість збалансувати розвиток пенсійної системи та забезпечить її стійкість. однорідність з міжнародними та європейськими стандартами та вимогами, активізує діяльність виконавчих органів влади, роботодавців і громадян щодо досягнення нових стандартів пенсійного забезпечення, а також підвищить конкуренції між інституціями державного та приватного пенсійного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1788-XII від 04.06.2019 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-152>.
3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 04.11.2018 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/>.
4. Про пенсійне забезпечення: Закон України № 1788-XII від 05.11.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
5. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України № 796-XII від 28.02.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>.
6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України № 2262-XII від 09.04.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>.
7. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України № 3721-XII від 16.12.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12>.
8. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України № 875-XII від 07.05.2017 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/875-12/ed20170507>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України № 2148-VIII від 19.12.2018 (зі змінами і

доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2148-19>.

10. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України № 3668-VI від 08.07.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>

11. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України №280-2014-п від 03.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-п>.

12. Бабенко А. Пенсійне забезпечення громадян – складова соціальної політики держави. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/.../12.pdf

13. Бевзенко О.В. Пенсійне страхування: сутність та порівняльна характеристика / О.В. Бевзенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: Економічні науки. - 2012. - № 3 (60). - С. 247-253.

14. Беринцева И.Н. Разработка пенсионной программы в системе социальной направленности деятельности организаций / И.Н. Беринцева // Изв. высш. учеб. заведений. Социология. Экономика. Политика. - 2014. - № 1. - С. 17-20.

15. Борисенко Н.Ю. Пенсионное обеспечение: Учебник / Н.Ю. Борисенко. - М.: «Дашков и К», 2010. - 576 с.

16. Бугас Н.В. Основні функції та завдання пенсійного забезпечення у фінансовій системі України / Н.В. Бугас, К.В. Палькевич. // Ефективна економіка. - 2013. - № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_37.

17. Буряченко О.Є. Сутність поняття пенсійного забезпечення в науковому дискурсі. / О.Є. Буряченко // Теорія та практика державного управління. - 2015. - Вип. 2 (49). - С. 90-97.

18. Демченко М.В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 20.9.

19. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

20. Єлісеєва Л.В. Пенсійна система України : виклики та перспективи / Л.В. Єлісеєва, Н.С. Примачук // Економічний аналіз : зб. наук.праць / ТНЕУ; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо- поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2016. – Том 23. – № 1. – С. 23-27.

21. Єрошенков С.Г. Анализ закономерностей пенсионного обеспечения за рубежом и определение фактического состояния пенсионной системы / С.Г. Ерошенков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.net.ru>.

22. Жмурко І.В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення / І.В. Жмурко // Бізнес- інформ. – 2014. – № 12. – С. 303-306.

23. Зайчук Б.О. Система пенсійного забезпечення сьогодні і завтра: коментар застосування закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» / Б. О. Зайчук, В. С. Никитенко, В. І. Семендяєва. - К. : «Формат» ВПД, 2004. - 352 с.

24. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33968-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2014-rik/>

25. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33970-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2015-rik/>

26. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33972-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2016-rik/>

27.Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33974-zvit-pro-vykonannya-pokaznykiv-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2017-rik/>

28.Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/1545965-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2018-rik-2/>

29.Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2019 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/1545965-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2019-rik-2/>

30.Калашников С.В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах / С.В. Калашников // Ефективна економіка. – 2016. – № 1. – 47 с.

31.Кірян Т.М. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери: [монографія] / За ред. д.ф, проф. Т.М. Кір'ян // В-во Чабаненко Ю., 2016. – 398 с.

32.Костюк В.Л. Право на пенсійне забезпечення в умовах сьогодення: науково-теоретичний аспект / В.Л. Костюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15kvlna.pdf>.

33.Леваєва Л.Ю., Кучеренко М.А. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні / Леваєва Л.Ю., Кучеренко М.А. // Економічний вісник університету. Випуск № 36/1. – 2018. – С. 215-229.

34.МакТаггарт Г. Досвід реформування пенсійної системи у країнах Східної Європи та СНД у порівнянні з проведенням пенсійної реформи в Україні / Г. МакТаггарт. – Режим доступу: www.pension.kiev.ua/files/dosvid.porivn.Ukr.pdf.

35.Мамчур В.А. Інституційні фактори розвитку системи накопичувального пенсійного забезпечення / В.А. Мамчур // МДУ. Економіка і суспільство. – 2016. - №3. – С. 360-369.

36.Міндова О.І. Теоретичний аналіз економічної сутності пенсійного забезпечення / О.І. Мінова // Науковий вісник Херсонського державного університету. - Випуск 17. Частина 4. - 2016. - С. 102-106.

37.Мосейко В.В. Генезис пенсионных систем как проявление социальной функции государства [Електронний ресурс] / В.В. Мосейко - Режим доступу: www.rusrand.ru/Doklad5/Moseiko.pdf.

38.Накопичувальна пенсійна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/december/issue-97/article.html>

39.Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

40.Панченко І.В. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: стан і перспективи розвитку. Управління розвитком–2015. № 5 (102). С. 43–44.

41.Пенсия и социальные пособия в Австралии [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <https://visasam.ru/emigration/australiafrica/pensiya-v-avstralii.html>.

42.Пенсійна система Німеччини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua/files/articles/203/49/Germany.pdf>.

43.Пенсійне забезпечення : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А. М. Слюсар та ін. ; за ред. О. М. Ярошенка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2017. – 308 с.

44.Пенсійні правовідносини в Україні: монографія / Н.М. Хуторян, Я.В. Сімутіна, М.П. Стадник та ін.; відп. ред. Н.М. Хуторян, Я.В. Сімутіна. Київ: Юрид. думка, 2013. - С. 53.

45.Пищуліна О. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії / О. Пищуліна, О. Коваль, Т. Пищуліна. – Київ: Центр Разумкова, 2017. – 456 с.

46. Пікус Р.В., Хемій А.С. Реформування пенсійних систем зарубіжних країн: досвід для України / Р.В Пікус, А.С. Хемій // Науково-практичний збірник. Финансовые услуги. – 2017. - №2. С. 6-9.

47. Світовий досвід пенсійної реформи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/>

48. Світовий досвід у реформуванні пенсійних систем [Електронний ресурс]. - 2018. - Випуск 4, серпень. – Режим доступу : www.finrep.kiev.ua.

49. Соколик М. Методологія моделювання пенсійного забезпечення на заощаджувальних засадах. Економіка і прогнозування. 2018. - № 1. - С. 42–59.

50. Соломка О.М. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.08 / О.М. Соломка // Харківський нац. у-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2006. – 18 с.

51. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2014 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014.pdf.

52. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2015 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/07.pdf.

53. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/08/zb.pdf.

54. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb.pdf.

55. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018.pdf.

56.Соціальний захист населення України. Статистичний збірник за 2019 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_sz.pdf.

57.Стопчак А. Світовий досвід розвитку недержавного пенсійного страхування / А. Стопчак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 5(1). – С. 117-122.

58.Петрушка О.В. Корпоративне пенсійне страхування як складова соціального захисту найманих працівників/ О.В. Петрушка //Збірник наук. праць Других наукових читань пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. – лист. 2016 р., м. Тернопіль – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С.101-103.

59.Теоретичний аналіз економічної сутності пенсійного забезпечення / О. І. Міндова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2016. - Вип. 17(4). - С. 102-106.

60.Ткаченко Н.В. Вектори побудови пенсійних систем у країнах Європейського Союзу / Н.В. Ткаченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. - 2014. - Вип. 40. - С. 32-42.

61.Умурзаев Б.Х. Роль и место пенсионного обеспечения в экономических отношениях людей в условиях углубления рынка / Б.Х. Умурзаев // Трудовое право. – 2016. – № 7. – С. 56-60.

62.Цікановська Н.А. Формування ринку недержавних пенсійних фондів в Україні / Н. Цікановська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua/portal>.

63.Яковлева Я.С. Скандинавская модель всеобщего благосостояния: трансформация в условиях кризиса // Современные научные исследования и инновации. 2016. № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://web.snauka.ru/issues/2016/02/64338>.

64.Australia [Электронный ресурс] – Режим доступа:
[http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec043.pdf?
expires=1496170053&id=id&accname=guest&checksum=670ED05AA70C23FC44AA9A04A8A8A55A](http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec043.pdf?expires=1496170053&id=id&accname=guest&checksum=670ED05AA70C23FC44AA9A04A8A8A55A).

65.ILO Convention no.102 on Minimum standards for social security,
1952 // International Labour Organization [Электронный ресурс]. – Режим
доступу: [http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?
p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INS_TRUMENT_ID:312247](http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INS_TRUMENT_ID:312247).

66.OECD (2015), Pensions at a Glance 2018: OECD and G20 indicators,
OECD Publishing, Paris. DOI: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2018-en.

67.Stalebrink O.J. (2014). Public pension funds and assumed rates of return:
an empirical examination of public sector defined benefit pension plans, American
review of public administration. № 1(44), P. 92–111.

68.Sweden [Электронный ресурс] – Режим доступа:
[http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec079.pdf?
expires=1496180555&id=id&accname=guest&checksum=DD2F5AF5CE693E728565F077C1439950](http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec079.pdf?expires=1496180555&id=id&accname=guest&checksum=DD2F5AF5CE693E728565F077C1439950).

69.United Kingdom [Электронный ресурс] – Режим доступа:
[http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec082.pdf?
expires=1496177327&id=id&accname=guest&checksum=CA0C19F733051D8F1B8C0C7F41503C47](http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec082.pdf?expires=1496177327&id=id&accname=guest&checksum=CA0C19F733051D8F1B8C0C7F41503C47).

70.United States [Электронный ресурс] – Режим доступа:
[http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec083.pdf?
expires=1496174919&id=id&accname=guest&checksum=DCE34C9557D6DDDA3D8B420E62E42893](http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/8115201ec083.pdf?expires=1496174919&id=id&accname=guest&checksum=DCE34C9557D6DDDA3D8B420E62E42893).

Трактування сутності поняття «пенсійне забезпечення»*

№	Джерело	Сутність поняття
1	2	3
1.	Бевзенко О.В.	Система заходів та принципів, направлених на забезпечення трудовими (за віком, у зв'язку з інвалідністю, в разі втрати годувальника, за вислугу років) та соціальними пенсіями усіх непрацездатних громадян (за виключенням короткотермінової втрати працездатності у випадку хвороби) за рахунок суспільних фондів споживання чи коштів державного бюджету.
2.	Беринцева І.Н.	Система соціально-політичних та економічних відносин у межах проведеної державою соціальної політики, що забезпечує соціальний захист громадян, які не мають можливості продовжувати свою трудову діяльність.
3.	Борисенко Н.Ю.	Грошові відносини з приводу розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, доходів від зовнішньоекономічної діяльності й частини національного багатства з метою формування грошових коштів для матеріального захисту населення від соціального ризику втрати трудового або іншого постійного доходу для працюючих - унаслідок втрати працездатності при настанні старості, інвалідності; для непрацездатних членів сім'ї - внаслідок інвалідності, втрати годувальника; для окремих категорій працюючих - після досягнення встановленого стажу роботи у визначених сферах трудової діяльності.
4.	Буряченко О.Є.	Процес матеріальної підтримки індивіда, безпосередньо пов'язаний з його трудовою діяльністю, терміни та умови якого залежать від розміру заробітної плати, стажу роботи, умов праці та ін.
5.	Єрошенков С.Г.	Грошова форма матеріального забезпечення для людей, які стають непрацездатними з різних причин.
6.	Жмурко І.В.	Один із основних видів соціального забезпечення непрацездатних громадян, єдиним джерелом засобів для їх існування, а також одним із видів соціального забезпечення населення, який пов'язаний з виплатою щомісячних, і як правило, довічних грошових виплат - пенсій - непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин: старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених чинним законодавством.
7.	Костюк В.Л.	Відокремлена частина національного доходу, яка має свою специфіку, відмінну від інших частин тим, що спрямовується на створення нормальних життєвих умов для непрацездатних членів суспільства.

8.	Соломко О.М.	Система інститутів (правил і організацій) та механізмів їх взаємодії, що акумулюють кошти через розподільчий (податки) й нагромаджувальний (страхування) канали, амортизують
----	--------------	--

Закінчення табл. А.1

1	2	3
		наслідки соціальних ризиків, що прогнозуються (зміна матеріального стану працюючих та інших категорій громадян унаслідок настання старості, інвалідності, втрати годувальника) відповідно до визначених соціальних технологій і національних правил, які мінімізують наслідки зміни матеріального становища.
9.	Умурзаєв Б.Х.	Сукупність економічних відносин з приводу виробництва і розподілу в грошовій формі частини новоствореного продукту, необхідного для задоволення потреб непрацездатних категорій суспільства.
10.	Хуторян Н.М., Сімутіна Я.В.	Правовідносини, що передбачені нормами пенсійного законодавства соціально-економічні відносини щодо призначення та виплати уповноваженими суб'єктами правоздатним суб'єктам пенсії для реалізації останніми своїх прав і свобод та сприяння їх соціальній захищеності.

*Примітка: складено автором за джерелами: [13, с. 249; 14, с. 18; 15, с. 37; 17, с. 93; 21; 22, с. 304; 32; 50, с. 4; 61, с. 52; 44, с. 32]

Додаток Б

Таблиця Б.1

Кількість пенсіонерів усіх категорій

грошове утриманн я суддів у відставці (при повному і неповном у стажі роботи)	1	1	1	3	3	3	-	-	-2	-	-
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	---	---

*Примітка: складено автором за джерелом [51-56]

Структура пенсійного фонду за видами пенсій в Україні

за 2014-2019 роки *

Показники	201	201	201	201	201	201	201	201	201	201	201
	4	5	6	7	8	9	5/	6/	7/	8/	9/
							201	201	201	201	201
							4	5	6	7	8
Усього пенсіонерів, %, тому числі	100	100	100	100	100	100	-	-	-	-	-
- за віком	73	73	76	77	77	76	-	3	1	-	-1
- по інвалідності	12	11	11	11	11	12	-1	-	-	-	-1
- у разі втрати годувальника	5	6	5	5	5	5	1	-1	-	-	-
- за вислугу років	5	4	5	4	4	5	-1	1	-1	-	1
- соціальні пенсії	4	5	2	2	2	1	-1	-3	-	-	-1
- довічне грошове утримання	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-

суддів у відставці (при повному і неповному стажі роботи)											
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

*Примітка: складено автором за джерелом [51-56]

Таблиця Б.3

Середній розмір призначеної місячної пенсії¹ усіх категорій пенсіонерів України

(цивільні та військові пенсіонери) за 2014-2015 роки*

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019	201	20	201	201	201
							5/	16/	7/	8/	9/
							201	20	201	201	201
							4	15	6	7	8
Середній розмір призначеної місячної пенсії, усього, грн.	1526,1	1581,5	1699,5	1828,3	2479,2	2645,7	58,0	118,0	128,8	690,9	166,5
- за	1521	1573	1690	1808	2556	2648	51,	11	118	747	91,5

віком	,6	,0	,3	,9	,7	,2	4	7,3	,6	,8	
- по інвалідності	1406,5	1432,1	1545,2	1705,9	2000,9	2118,6	25,6	11,3,1	160,7	295,0	117,7
- у разі втрати годувальника	1303,8	1433,1	1640,3	1803,0	2368,0	2491,4	129,3	20,7,2	162,7	565,0	123,4
- за вислугу років	2192,6	2244,3	2282,4	2384,9	2595,2	3970,6	51,7	38,1	102,5	210,3	137,5,4
- соціальні пенсії	976,0	977,0	1099,0	1268,6	1450,6	1499,6	1,0	12,2,0	169,6	182,0	49,0
- довічне грошове утримання суддів у відставці (при повному і неповному стажі роботи)	1217,6,8	1630,2,2	1677,0,8	2202,2,1	2472,2,3	2870,2,4	412,5,4	46,8,6	525,1,3	270,0,0	398,0,1

*Примітка: складено автором за джерелом [51-56]

(відношення середньої пенсії до середньої заробітної плати), %	45,5	44,1	39,5	39,2	34,6	28,7	-1,4	-4,6	-0,3	-4,6	-5,9
--	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

*Примітка: складено автором за джерелом [51-56]

Додаток В

Таблиця В.1

Виконання бюджету доходів Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки*

Показники	2014	2015	2016	2017	2018
Затверджено бюджетом	251043	269067	269067	296282	358785

						201 4	20 15	201 6	201 7	20 14	20 15	20 16	201 7
Затверд жено бюджет ом (зі змінам и), млн. грн.	251 043	269 067	269 067	296 282	358 785	180 24	-	272 15	625 03	7,1 7	-	10, 11	21, 09
Фактич но викона но, млн. грн.	244 277	266 536	266 536	293 240	353 948	222 59	-	267 04	607 08	9,1 1	-	10, 01	20, 07

*Примітка: складено автором за джерелами [24-29]

Абсолютний приріст складових дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України у 2014-2018 роки*

Показник	Роки					Абсолютний приріст, млрд. грн.			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
	/	/	/	/	/	2014	2015	2016	2017
Власні надходження, млн. грн.	168328	169874	111706	158910	202084	15468	-58168	47204	43174
Кошти Державного бюджету, млн. грн.	75814	94812	142586	133458	150090	18998	47774	-9128	16632
Інші надходження, млн. грн.	135	1850	12244	872	1774	17154	10394	-11372	902
Всього, млн. грн.	244277	266536	266536	293240	353948	22259	-	26704	60708

*Примітка: складено автором за джерелами [24-29]

Приріст питомої ваги складових дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України у 2014-2018 роки*

Показник	Роки					Абсолютний приріст, млрд. грн.			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
						/	/	/	/
Власні надходження, %	68,9	63,7	41,9	54,2	57,1	-5,2	-21,8	12,3	2,9
Кошти Державного бюджету, %	31,0	35,6	53,5	45,5	42,4	4,6	17,9	-8	-3,1
Інші надходження, %	0,1	0,7	4,6	0,3	0,5	0,6	-3,9	-4,3	-0,2
Всього, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-	-	-

*Примітка: складено автором за джерелами [24-29]

Додаток Г

Таблиця Г.1

Виконання бюджету видатків Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки*

Показники	2014	2015	2016	2017	2018
Затверджено бюджетом (зі змінами), млн. грн.	248945	267347	254066	295430	358685
Фактично виконано, млн. грн.	243478	265668	253449	291467	358604
Фактично виконано, 100%	97,8	99,4	99,8	98,7	100,0
Відхилення:					
- абсолютне, млн. грн.	-5467	-1679	-617	-3963	-81
- відносне, 100%	-2,2	-0,6	-0,2	-1,3	0

*Примітка: складено автором за джерелами [24-29]

Таблиця Г.2

Динаміка обсягів видатків Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки*

Показники	Роки					Відхилення							
						Абсолютне, млн. грн.				Відносне, %			
	2014	2015	2016	2017	2018	201 5/	201 6/	201 7/	201 8/	201 5/	201 6/	201 7/	201 8/
Затверд жено бюджет ом	2489 45	2673 47	2540 66	2954 30	3586 85	184 02	- 132 81	412 64	632 55	7,4	- 4,5	16, 2	21, 4

(зі змінами), млн. грн.													
Фактично виконано, млн. грн.	2434 78	2656 68	2534 49	2914 67	3586 04	221 90	- 122 19	380 18	671 37	9,1	- 4,6	15, 0	23, 0

*Примітка: складено автором за джерелами [24-29]

Таблиця Г.3

Абсолютний приріст складових видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України у 2014-2018 роки*

Показник	Роки					Абсолютний приріст			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015 / 2014	2016 / 2015	2017 / 2016	2018 / 2017
Видатки за рахунок власних надходжень, млн. грн.	19237 4	21076 7	20209 6	22667 6	25916 6	1839 3	- 8671	2458 0	3249 0
Видатки за рахунок коштів	50957	54833	51345	64790	99437	3876	- 3488	1344 5	3464 7

Державно го бюджету України, млн. грн.									
Видатки за рахунок інших джерел, млн. грн.	147	68	8	1	1	-79	-60	-7	0
Всього, млн. грн.	24347 8	26566 8	25344 9	29146 7	35860 4	2219 0	- 1221 9	3801 8	6713 7

*Примітка: складено автором за джерелами [24-29]

**Приріст питомої ваги складових видаткової частини бюджету
Пенсійного фонду України у 2014-2018 роки***

Показник	Роки					Абсолютний приріст, млрд. грн.			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015 / 2014	2016 / 2015	2017 / 2016	2018/ 2017
Власні надходження, млн. грн.	79,0	79,3	79,7	77,8	72,3	0,3	0,4	-1,9	-5,5
Кошти Державного бюджету, млн. грн.	20,9	20,6	20,2	22,1	27,6	-0,3	-0,4	1,9	5,5
Інше, млн. грн.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-
Всього, млн. грн.	100. 0	100. 0	100. 0	100. 0	100. 0	-	-	-	-

*Примітка: складено автором за джерелами [24-29]